

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostně právní

Katedra společenských věd

Možnosti a meze ovlivňování ve výslechové interakci

Diplomová práce

Possibilities and limits of influencing in interrogation interaction

Master thesis

VEDOUCÍ PRÁCE
Doc. JUDr. Mgr. Joža SPURNÝ Ph.D.

AUTOR PRÁCE
Bc. et Bc. Monika BALOGOVÁ

PRAHA
2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Milovicích, dne 10. 03. 2023

Bc. et Bc. Monika BALOGOVÁ

ANOTACE

Předložená diplomová práce je koncipovaná do čtyř pomyslných, na sebe navazujících částí. První část je věnována výslechu, jako ústřednímu pojmu této diplomové práce, na který je nazíráno z pohledu práva, kriminalistiky a psychologie. Druhá část je věnována psychologickým metodám diagnostickým, které vyslýchač využívá za účelem poznání osobnosti vyslýchaného a metodám intervenčním, jejichž cílem je zasahovat a měnit emocionální rozpoložení a chování vyslýchaného. Třetí část je věnována některým ovlivňujícím faktorům, působícím v rámci výslechové interakce. Poslední, čtvrtá kapitola obsahuje kazuistiku dvou výslechů je zaměřena na praktickou stránku provedení výslechu, v rámci, které jsou popsány postupy, které byly ve výslechové praxi použity a s jakým výsledkem.

KLÍČOVÁ SLOVA

Výslech * pozorování * dotazování * analýza produktů činnosti * demonstrování * objasňování * ovlivňování příkladem * přesvědčování * znaky a principy přesvědčování * percepční chyby

ANNOTATION

The presented thesis is conceived in four imaginary, interconnected parts. The first part is devoted to interrogation, as the central concept of this thesis, which is viewed from the perspective of law, criminology and psychology. The second part is devoted to the psychological diagnostic methods used by the interrogator in order to learn about the personality of the interviewee and the intervention methods aimed at intervening and changing the emotional state and behaviour of the interviewee. The third part is devoted to some of the influencing factors operating within the interrogation interaction. The final, fourth section contains case studies of two interrogations and focuses on the practicalities of conducting an interrogation, describing the procedures that have been used in the interrogation practice and with what results.

KEYWORDS

Interrogation * observation * questioning * analyzing the products of action * demonstrating * clarifying * influencing by example * persuasion * signs and principles of persuasion * perceptual errors

Úvod.....	6
1. Výslech	7
1.1. Výslech z hlediska práva	8
1.1.1. Zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení anebo trestu	9
1.1.2. Zákaz kapciózních a sugestivních otázek	11
1.2. Výslech z hlediska kriminalistiky	12
1.3. Výslech z hlediska psychologie	16
2. Psychologické metody využívané ve výslechové praxi	18
2.1. Psychologické metody diagnostické	20
2.1.1. Poznávání osobnosti	20
2.1.2. Pozorování	22
2.1.3. Dotazování	26
2.1.4. Analýza produktů činnosti vyslychaného	29
2.2. Psychologické metody intervenční	31
2.2.1. Metoda demonstrování	31
2.2.2. Objasňování	32
2.2.3. Ovlivňování příkladem	34
2.2.4. Přesvědčování	35
Základní principy přesvědčování, znaky přesvědčení	37
Dobrovolnost.....	37
Zainteresovanost	38
Zúčastněnost	40
Jistota	41
Odůvodněnost	42
3. Vybrané jevy ovlivňující průběh výslechové interakce	44
3.1. Role	44
3.2. Moc.....	49
3.3. Vliv výslechového prostředí	50
3.4. Sociální percepce a její chyby	54
4. Kazuistiky.....	58
4.1. Kazuistika č. 1.....	59
Zhodnocení	61
4.2. Kazuistika č. 2.....	64
Zhodnocení	66

Závěr.....	68
Citovaná literatura	71

Úvod

Útvary Policie ČR vykonávají při plnění svých úkolů celou škálu různorodých činností v různém prostředí. Povaze a rozsahu těchto činností odpovídá i důmyslná vícevrstvá organizační struktura policejního sboru, ve které nalzááme jak celou řadu základních útvarů služby pořádkové, cizinecké nebo dopravní policie, tak složky služby kriminální policie a vyšetřování členěné po liniích dle povahy trestné činnosti, kterou se zabývají, ale i útvary ležící v hierarchii Policie výše, jako například celorepublikové útvary SKPV či jiné služby a oddělení, zabývající se specifickou činností různého druhu.

Přestože je policejní organizace rozmanitá, lze říci, že do značné míry je společným jmenovatelem pro výkon služby zejména potřeba komunikace s občany. Policisté navazují s občany vztahy nejrůznější povahy a z různých důvodů. Přichází do styku s oznamovateli protiprávního jednání, svědky, se zvláště zranitelnými poškozenými, ale i s konfliktními jedinci, či agresivními pachateli. Od takových osob informace převážně získává, ale za jiných okolností policisté naopak informace či pokyny předávají, například při prevenci, pátrání po osobách či věcech s pomocí médií nebo v mnohých jiných případech.

Zcela specifickým způsobem takové komunikace je výslech. Jedná se o metodu, kterou policejní orgány (ale i jiné orgány činné v trestním řízení) získávají kriminalisticky relevantní informace pro další řízení ve věci, kterého je výslech nedílnou a podstatnou součástí, ať už se jedná o řízení trestní, či jiné obdobné, kterého se policejní orgán účastní. Cílem výslechu je potom získat od osob přesnou a věrohodnou výpověď, která může obsahovat zásadní údaje.

Výslech je svou povahou proměnlivý a jeho výsledek je vždy nejistý. I za situace, kdy použijeme ty stejné osvědčené metody u jednoho vyslýchaného, neznamená to automaticky, že budou fungovat i u jiného. Za svou dosavadní praxi u Služby kriminální policie a vyšetřování PČR jsem vedla nespočet výslechů s různými typy osobností. Přiznám se, že do současné doby jsem používala jednotlivé taktické postupy spíše intuitivně. Můj zájem o tuto problematiku rostl pokaždé ve chvíli,

když jsem byla přítomna výslechu recidivistů obviněných ze zvláště závažné trestné činnosti a v roli pozorovatele jsem viděla, jak kolegové bravurně volí vhodné metody ve správnou chvíli. I přes počáteční odpor a nejistotu vyslýchané osoby, dokázali vyslychající vytvořit takovou atmosféru výslechové situace a volit takové metody ovlivňování, které v některých případech dokonce vedly k přiznání pachatele.

V první kapitole této práce se zaměřuji na stručné přiblížení problematiky výslechu z pohledu práva, kriminalistiky a psychologie. Hledisko práva přibližuji netradičním způsobem na ilustrativních příkladech, abych zdůraznila roli regulativní za využití poznatků jiných disciplín, v části věnované hledisku kriminalistiky potom kladu důraz na důležitý úkol definovat pojem výslechu a vymežit aplikovatelné metody na základě teoretických poznatků v části vyčleněné pro pohled psychologie se snažím vyjádřit pohled této vědy pod povrch na základní mechaniky této specifické interakce.

Druhá kapitola této práce je již věnována metodám ovlivňování při výslechové interakci a staví na základech, které položila kapitola první. Část druhé kapitoly je věnována diagnostickým metodám, část potom metodám intervenčním. Uzavírá ji potom úsek pojednávající o některých ovlivňujících činitelích.

V této diplomové práci si kladu za cíl zdokumentovat alespoň částečně možnosti ovlivňování ve výslechové interakci a meze a omezení, které jsou takovému ovlivňování kladeny především z hlediska psychologického.

1. Výslech

Při prověřování a objasňování kriminalisticky relevantní události pracuje policejní orgán (potažmo orgán činný v trestním řízení) jak se zajištěnými materiálními stopami, tak se stopami ve vědomí lidí, tedy s odrazem objektivní reality (trestného činu) ve vědomí člověka. Výslech je jednou ze způsobů, kterým vyslychající opatřuje relevantní informace, které společně s ostatními materiálními stopami a dalšími poznatky, umožňuje orgánům utvořit si, potvrdit či upřesnit představu o

pravděpodobném průběhu protiprávního jednání pachatele, či o osobě pachatele a jeho motivu.

Na výslech lze nahlížet v rovině trestně právní, kriminalistické ale i psychologické. Každá z těchto vědních disciplín se zabývá výslechovou interakcí z jiného úhlu pohledu. Trestní právo procesní vymezuje pomyslný vnější mantinel, tvořený příslušnými ustanoveními zákonů různé právní síly, ale i mravními zásadami. Uvnitř tohoto zákonného rámce je vyslychajícimu umožněno a doporučeno využít taktických postupů vypracovaných kriminalistickou vědní disciplínou a otázky týkající se pochopení vzájemných vazeb mezi účastníky, jejich vnitřní psychologické procesy, stavy a mnoho dalších ovlivňujících činitelů podílejících se průběhu výslechové interakce, objasňuje psychologie.

Ačkoliv předmětem této práce není hlubší rozbor problematiky z hlediska práva či kriminalistiky, považuji za nutné, alespoň v hrubých rysech, pohled těchto oborů na záležitosti výslechu uvést, neboť jedno pochází od druhého a při zkoumání komplexních multidisciplinárních problémů se poznatky vědních oborů překrývají, doplňují se a poskytují další kvalitu porozumění.

1.1. Výslech z hlediska práva

Česká republika se charakterizuje jako stát demokratický a právní. Podmínkou existence právního státu je mimo jiné i existence hierarchie zákonů, tzv. právní řád. Právní řád, vymezuje práva a povinnosti právnických a fyzických osob, institucí a orgánů s časovou a místní působností. Pro tuto diplomovou práci je potom zásadní, že právní řád striktně upravuje určité postupy státní správy, samosprávy, orgánů činných v trestním řízení a dalších, zejména ty, které se týkají individuálních práv občanů a dalších fyzických osob a důsledně klade institucím výše uvedeným rozličná omezení a stanovuje úkoly. V právní řádu se vyskytují výše popsaná pravidla a omezení různé právní síly.

Primárním cílem právní vědy tedy není zkoumání výslechu za účelem poznání jeho dynamiky, zákonitostí apod., ale spíše za účelem určení jeho místa v systému

práva, najít žádoucí omezení a pravidla pro jeho využívání v rovnováze mezi ochranou zájmů chráněných zákony a ochrannou individuálních práv osob, tedy jistou rovnováhou mezi jeho efektivitou a souladem v právem.

Pro účely této práce je nutné tento systém omezení zmínit alespoň částečně, protože vymezuje orgánům činný v trestním řízení určitý manévrovací prostor. Psychologie a kriminalistika by jistě dokázaly policejnímu orgánu poskytnout daleko rozmanitější paletu prostředků vhodných k dosažených jejich cílů, avšak takové metody by již mohly být mimo společensky akceptovatelný rámec, který je vyjádřen zákony. V neposlední řadě je zřejmé, že určitá právní ustanovení vznikala s přihlédnutím k poznatkům psychologie a kriminalistiky a lze tak ilustrovat vzájemnou provázanost.

1.1.1. Zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení anebo trestu

Nejvyšší právní sílu ze zde uvedeného demonstrativního výčtu právních ustanovení, regulujících problematiku výslechu z hlediska práva je ústavní zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod.

Dle mého názoru tím nejvhodnějším ustanovením LZPS pro účely této práce je čl. 7 odstavec 2, ve kterém se uvádí, že nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.

Definice toho, co je mučením není v mezinárodních smlouvách ani ve vnitrostátních právních řádech obvyklá. Mezinárodní úmluvy sice určité definice mučení či krutého zacházení obsahují, ale zpravidla se jedná o velmi obecná prohlášení.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1966 uvádí v článku 7, že nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu, a že zvláště nebude nikdo bez svého svobodného souhlasu podrobován lékařským nebo vědeckým pokusům. Definice

mučení zcela chybí a dle Rady pro lidská práva OSN ani žádná definice potřeba není, jen odpovídající posuzování konkrétních případů.

Evropská úmluva o ochraně lidských práv v čl. 3 uvádí, že nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu. Definice opět zcela chybí a je vytvářena nálezy Evropského soudu pro lidská práva.

V podstatě jedinou mezinárodní úmluvou, která poskytuje definici mučení je Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z roku 1984 (Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – CAT)

Ta v čl. 1 uvádí, že mučení je jakékoliv jednání, jímž je člověku úmyslně působena silná bolest nebo tělesné či duševní utrpení s cílem získat od něho nebo od třetí osoby informace nebo přiznání, potrestat jej za jednání, jehož se dopustil on nebo třetí osoba nebo z něhož jsou podezřelí nebo s cílem zastrašit nebo přinutit jej nebo třetí osobu nebo z jakéhokoliv jiného důvodu založeného na diskriminaci jakéhokoli druhu, když taková bolest nebo utrpení jsou působeny veřejným činitelem nebo jinou osobou jednajícím z úředního pověření nebo z jejich podnětu či s jejich výslovným nebo tichým souhlasem. Toto vymezení nezahrnuje bolest nebo utrpení, které vznikají pouze v důsledku zákonných sankcí, jsou od těchto sankcí neoddělitelné nebo jsou jimi vyvolány náhodou.

Žádná z úmluv neobsahuje vyčerpávající výčet jednání, které lze za mučení považovat, obecně se však má za to, že jde o takové jednání, které v určité intenzitě způsobuje někomu fyzické či psychické utrpení. Požadované intenzity je potom dosahováno buď jednorázovým intenzivním jednáním, či opakováním aktů působících méně intenzivní tělesné nebo duševní útrapy.

Vše výše uvedené potom vede k závěru, že kromě všeobecně negativně vnímaného fyzického násilí, může být za mučení považováno i méně zjevné násilí psychické. To, že je psychické týrání méně zjevné a pro rozpoznávání člověka méně zřetelné, neznamená, že by bylo snad méně závažné tím spíše, že i některé

jednotlivě neškodné metody mohou, jsou-li opakovány, poškozovat osoby, které jsou jim podrobovány.

Je zřejmé, že přesné určování toho, co je mučení, nelidské zacházení, trýznění apod., není triviální záležitostí. Diskuze na téma "měření" lidského duševního utrpení za účelem určování toho, co je a co není mučení, je představa zcela bizarní, avšak více než reálná, tím spíše v reáliích světa, který reaguje na zásadní bezpečnostní výzvy v podobě terorismu, migrace a válek. Sklony států a jejich bezpečnostních složek využívat ve vyhrocených situacích prostředků výslechu ne zcela odpovídajících zásadám lidskosti jsou usměrňovány právem s cílem ujistit se, že ačkoliv si je policejní orgán vědom na základě poznatků psychologie a z výsledků bohaté civilizační praxe toho, že informace od podezřelého může získat například pomocí spánkové a sensorické deprivace, případně vystavení utrpení blízkých osob, nebo jinými obdobnými metodami, takových prostředků neužije spoután a omezen právě zákonnými normami a normami etiky.

1.1.2. Zákaz kapciózních a sugestivních otázek

Velmi podrobně se právním otázkám výslechu věnuje zákon č. 141/1961 Sb. zákon o trestním řízení soudním (trestní řád). Pravidlům výslechu v různých stádiích trestního řízení věnuje celou řadu paragrafů. Na škále právní síly je mezi uváděnými příklady někde uprostřed. Blíže se chci věnovat pouze jednomu z nich, dostatečně vhodnému k vyjádření nosné myšlenky. Jedná se o ustanovení o výslechu obviněného, konkrétně § 92 odst. 4 tr. řádu., který říká, že otázky kladené obviněnému musí být kladené jasně a srozumitelně bez předstírání klamavých a nepravdivých okolností, nesmí v nich být naznačeno, jak na ně odpovědět.

Uvedené ustanovení trestního řádu vyžaduje, aby otázky kladené obviněnému byly formulovány přiměřeně jeho vlastnostem, například věku, rozumové úrovni, zdravotnímu stavu apod. Negativním vymezením způsobu kladení otázek při výslechu obviněného potom je zákaz kladení kapciózních a sugestivních otázek.

Kapciozními otázkami se myslí otázky, které předstírají nepravdivé skutečnosti, nebo takové, které skutečnosti dopředu předpokládají, a které jsou kladeny tak, aby obviněným nerozpoznány, svedly jej k odpovědi, kterou si přeje vyslychající.

Otázky sugestivní potom předkládají vyslychanému okolnosti, které se mají výslechem teprve zjistit, a tímto způsobem se osobě naznačuje, jak má odpovídat.

Pro značnou účinnost výše uvedených metod, které však nesměřují k původnímu účelu výslechu, jsou zákonem takové praktiky zakázány, neboť v konečném důsledku vedou k tomu, že u určitých osob může dojít k nepřímému donucení k výpovědi, kterou by jinak neučinily. To má za následek snížení důkazní hodnoty výpovědi, případně může vést až k absolutní neúčinnosti důkazu získaného takovým výslechem a v důsledku toho k nepoužitelnosti takového výslechu v dalším řízení.

1.2. Výslech z hlediska kriminalistiky

Kriminalistika je věda aplikovaná a multidisciplinární. Obvykle definuje jednotlivé jevy, ze kterých je problém složen a nabízí řešení aplikací určitých postupů v kriminalistické praxi za využití poznatků vlastních i převzatých z jiných vědních oborů. Ani u problematiky výslechu tomu není jinak.

Ján Pješčák a kolektiv, ve svém díle z roku 1987 nazvaném Kriminalistika definuje výslech jako samostatnou metodu kriminalistické praktické činnosti a trestně procesní úkon, který je určován aktivní činností vyslychajícího a je zaměřen k tomu, aby výpovědi vyslychaného byly získány úplné a věrohodné poznatky o vyšetřované události. (1 str. 160)

K problematice výslechu byla vypracována také J. Musilem a kol. definice z roku 2001, která výslech popisuje jako kriminalistickou metodu, kterou se na základě zákona získávají formou výpovědi kriminalisticky a právně významné informace z paměťových stop obsažených ve vědomí vyslychaných osob, za přísného dodržení zákonem daných práv a povinností vyslychaného i vyslychajícího. (3 str. 327)

Je zřejmé, že kriminalistika jako aplikovaná vědní disciplína se zabývá problematikou výslechu dlouhodobě. Její hlavní snahou je přispět k objasnění trestného činu a odhalení jejího pachatele. Za tímto účelem se snaží vypracovávat podle potřeb trestního zákoníku a trestního řádu a v souladu s nimi metody, postupy a prostředky, které čerpají poznatky z mnoha vědních disciplín, jako je obecná a soudní psychologie, logika, teorie her apod. (1 str. 160) Provázanost a podmíněnost postupů s ostatními vědními disciplínami jsou ve výslechové praxi zřejmé. Korelace mezi těmito disciplínami je uvedena na příkladu níže.

Jedním ze základních taktických postupů, které vycházejí z požadavků trestního řádu a kriminalistických doporučení, je rozdělení kontinuity výslechové interakce na tři na sebe navazující a doplňující se stádia, a tedy na úvodní část, monolog a dialog. Již do úvodní části výslechu se prolínají aspekty trestněprávní, kriminalistické a psychologické.

Na začátku výslechu je trestním řádem vyžadováno, aby vyslychající poučil vyslychaného s ohledem na procesní postavení o jeho právech a povinnostech. Rozhodnutí o procesním postavení vyslychaného, zda jej bude vyslychat jako svědka, obviněného nebo poškozeného, určuje vyslychající na základě aktuálně zjištěné účasti na spáchaném protiprávním jednání. Svědkovi je trestním řádem uložena povinnost dostavit se na výslech a vypovídat jako svědek o všem, co je mu o trestném činu, pachateli, okolnostech důležitých pro trestní řízení známo. Současně mu je za podmínek uvedených v trestním řádu přiznáno právo nevypovídat.

Z kriminalistického hlediska dochází v úvodním stádiu k formování kontaktu mezi vyslychajícím a vyslychaným. Proces navazování kontaktu závisí zejména na vyslychajícím, na jeho přípravě, zkušenostech a psychologických kvalitách. (1 str. 51) V tomto ohledu kriminalistická taktika apeluje směrem k osobě vyslychajícího, aby po celou dobu výslechu dodržoval morální nepsaná pravidla a tedy, aby se choval čestně, plnil své služební povinnosti, měl autoritu, byl korektní, pozorný, loajální, ovládal se ve všech situacích, nepodléhal emocím a byl náročný sám k sobě. Nezbytným předpokladem pro úspěšné využití taktických postupů je také

často opomíjená schopnost vyslychajícího poznat a ovlivnit prožívání a chování vyslychaného (4 str. 77).

K nejdůležitějším způsobům formování kontaktu mezi vyslychajícím a vyslychaným, do kterých se promítají i psychologické aspekty patří dle Miloslava Protivinského mimo jiné i následující: (1 str. 49)

a) Vyslychající by měl zvolit vhodný způsob vyzvání osoby k výslechu. Pakliže není důvod domnívat se, že se osoba nedostaví, není třeba vždy svědka upozorňovat na důsledky, které proti němu budou vyvozeny, pokud se k výslechu nedostaví. U svědka, který byl od počátku motivován snahou vypovídat, může toto jednáním vnímat jako urážející. (může se cítit dotčen).

b) Vyslychající by měl vhodně zařídit a vybavit výslechovou místnost a vytvořit správné podmínky výslechové situace. Tato zásada má své opodstatnění u výslechu dětí, kde se doporučuje, aby výslechy nebyly prováděny v úředních místnostech, protože nezvyklost tohoto prostředí může mít značný vliv jak na emoční, tak i volní procesy dítěte i na jeho svéráznou obrazotvornost, což se v konečném důsledku může odrážet na pravdivosti a úplnosti výpovědi. (5 str. 21)

c) Respektovat zásadu, aby se u výslechu nevyskytovaly žádné přebytečné osoby, a to jak u výslechu obviněného, tak i u svědka. Vyslychající by měl zabránit, aby z řad ostatních pracovníků nedocházelo na tlučení dveří, domáhání se vstupu apod. Tento rušivý element má mimořádný psychologický význam v tom, že narušuje stanovenou taktiku výslechu, ale i logiku myšlení vyslychajícího. (5 str. 22)

Pokud se nepodaří vyslychajícímu zamezit takovým rušivým faktorům, může dojít k omezování, či úplnému zastavení plynutí myšlenek vyslychané osoby, důsledkem čehož může být opomenutí některé ze zásadních okolností, nebo údajů, které mohly jinak být policejnímu orgánu sděleny, případně může docházet k narušování vzájemného kontaktu mezi vyslychaným a vyslychajícím. Toto narušování plyne zejména ze zvýšené únavy vyslychané osoby vznikající ze

zvýšeného úsilí, které musí osoba vynaložit na souvislý hlasový projev při výpovědi, přičemž zejména navazování přerušené řeči je nejobtížnější. Naopak pro podezřelého je takové chování výhodné, neboť je pro něj snazší omezit okruh informací, které výsledkem orgán činný v trestním řízení získá.

Dle Fishera dochází k blokování plynulého toku myšlenek, například svědek může opomenout důležité sdělení. Také je narušen vzájemný kontakt, neboť neustálé přerušování řečové produkce je pro vypovídajícího únavné. Pro pachatele to může být výhodné, protože si snáze „uchrání své informace“. (6 str. 223)

d) Správný způsob chování vyslychajícího. Vyslychající by měl za každých okolností vystupovat slušně a taktně, nikdy by se neměl chovat nadřazeně. Před zahájením výslechu by se měl proto představit, říci své příjmení a funkci a uvést, proč byla osoba vyzvána k výslechu a v jaké věci.

e) Pokud bude vyslychaný ze strany vyslychajícího o následném postupu výslechové interakce správným způsobem informován, lze předpokládat, že nebude vůči vyslychanému zaujímat netečný až arogantní postoj a spíše bude ochoten spolupracovat. Tento doporučený postup lze analogicky odvodit ze závěrů průzkumu, který byl vypracován v roce 1942, pro potřeby vlády Spojených států, která potřebovala zjistit pravděpodobnou reakci veřejnosti na opatření celostátního charakteru. V období 2. světové války Ministerstvo financí uvažovalo, že uloží zvláštní „daň vítězství“, která bude sražena přímo ze mzdy. Vzhledem k tomu, že již před tímto opatřením byla vedena kampaň vyzývající k nákupu válečných půjček, vyvstala otázka, zda sražením daně vítězství ze mzdy nedojde ke snížení poptávky po válečných půjčkách. Byl proveden psychologický průzkum, v němž se použilo metody pečlivě vedených rozhovorů s vybraným vzorkem populace. Výsledek průzkumu ukázal, že žádné obtíže nevzniknou, pokud budou pracující o dani vítězství vhodným způsobem informováni. Daň byla uložena a bylo respektováno doporučení psychologů o jejím oznámení. Správnost předpovědi byla zcela prokázána tím, že se prodej válečných úpisů hrazených ze mzdy nijak zvlášť nesnížil. (7 str. 23)

f) V průběhu výslechu by měl vyslychající zachovat korektní tón, projevit pochopení pro situaci obviněného a starost o osobní zájmy jeho i jeho blízkých. Účelem tohoto přístupu je, aby vyslychaný byl přesvědčen o tom, že se vyslychající řídí zákonem, vyšetřuje objektivně, prověřuje důkazy pro i proti a není předpojatý. Vyslychající musí poučit vyslychaného s jeho procesním postavením a z něj vyplývajících práv a povinností. Doporučuje se, aby vyslychající volil přísný tón, pokud od vyslychaného očekává lhaní a mírný, opatrný tón, pokud nemá důvod domnívat se, že vyslychaný bude ve věci lhát, a to proto, aby se vyslychaný necítil podezřelým ze lživé výpovědi.

g) Vyslychající se snaží soustavně pozorovat vyslychaného a na základě toho k němu volit správný přístup.

Vždy je dobré mít na zřeteli, že výslech je situací konfliktního charakteru. Vyslychající by se proto neměl za účelem udržení sympatií, respektu či náklonnosti s vyslychaným uchýlit k činění ústupků a nesplnitelných slibů. Dle sovětského kriminalisty A. R. Ratinov, citovaný v knize od M. Protivinského hovoří o tom, že než bychom se snažili o správný psychologický kontakt s vyslychaným, je lepší hovořit o správném psychologickém přístupu k vyslychanému. „Správný psychologický přístup spočívá v tom, že se vyslychající snaží pochopit myšlení a city vyslychaného, aby mohl vhodně působit na jeho postoje a chování a zejména na to, aby vypovídal pravdivě a úplně.“ (1 str. 51)

1.3. Výslech z hlediska psychologie

Výslech je jedním z prostředků, daných trestním řádem, kterým vyslychající získává z paměťových stop vyslychaného v rámci zachování jeho práv a oprávněných zájmů informace důležité pro trestní řízení. Z hlediska forenzní psychologie se tak jedná o dynamický, relativně uzavřený, časově ohraničený systém vzájemně podmíněných interakcí mezi vyslychajícím a vyslychaným (4 str. 35). Ve výslechové interakci taktéž jako jí nadřazeném pojmu sociální situace, je obsažena společná základní esence, kterou je vnímání druhé osoby v určitém situačním kontextu. I přesto se výslechová interakce oproti jiným interakcím, mezi

keré lze například uvést setkání s přáteli nebo obchodní jednání, v řadě ohledech liší. Dle J. Spurného, který tyto rozdíly uvádí ve své knize Psychologie výslechu lze uvést, že se jedná o odlišný obsah, předmět, průběh interakce, výrazně cílově zaměřenou komunikaci účastníků, normativně upraveným průběhem interakce a z ní vyplývající polaritně rolovým charakterem vztahů, jakož i psychickým zatížením, které výslechová situace vyvolává". (4 str. 53)

Rozdíly lze intuitivně spatřovat také uvnitř výslechové interakce, a to zejména ve vzájemném vztahu mezi vyslýchajícím a vyslýchaným, který je zřetelně nerovnovážný. Jejich vztah je totiž již od počátku poznamenán existencí aktuálních sociálních rolí, kdy na jedné straně se nachází vyslýchající - vyšetřovatel v pozici formálně určené autority a v jeho opozici vystupuje vyslýchaný, který přejímá roli odvozenou od míry účasti na dějích v souvislosti s protiprávním jednáním (svědek, obviněný, poškozený). Tuto nerovnováhu se během výslechové interakce vyslýchající snaží, se zřetelem dosažení cíle výslechu, regulovat přímo (uplatňováním moci, vhodnou komunikací) či zprostředkovaně (podmínky výslechového prostředí). (4 str. 97)

Forenzní psychologie se, jako podpůrná vědní disciplína při řešení problematiky výslechu, zabývá studiem dění mezi vyslýchajícím a vyslýchaným. Zkoumá psychologické pozadí výslechu, tj. psychické jevy, který se uplatňují v jeho průběhu, rozpracovává a konkretizuje kriminalistické poznatky a zásady (6 str. 181). Snaží se svými poznatky a psychologickými doporučeními být nápomocná při rozpoznávání a porozumění psychických jevů, které se odehrávají ve vědomí účastníků výslechové interakce a které determinují jejich chování a reakce. (4 str. 23) Pro potřeby výslechové praxe se snaží zkoumat účinné postupy pro navazování psychologického kontaktu s vyslýchaným, vytváří typologie vyslýchaných osob podle jejich procesní role (typologie obviněných, obětí apod.) a ověřuje vhodný přístup s ohledem na projevy a konkrétní osobnost vyslýchaného. (6 str. 181)

Z uvedeného vyplývá, že psychologie poskytuje v rámci problematiky výslechu vstupy v podobě poznatků o psychických procesech člověka, základních

mechanikách interpersonální interakce, zákonitostech lidského vnímání a dalších poznatků o tom, jak lidská psychika na základní úrovni pracuje. Z těchto poznatků potom může vyvodit závěry a sestavit různé metody, jak s psychikou člověka interagovat s cílem dosáhnout určitých cílů, přičemž lze takové metody a poznatky za určitých podmínek využít i v praxi OČTŘ.

Urcitá omezení pro výslechovou praxi potom plynou mimo jiné i z úrovně soudobého poznání o lidské psychice a z přenositelnosti některých metod a poznatků do praxe, zejména z hlediska předvídatelnosti a opakovatelnosti v realitě masového využití, neboť jak uvádí I Gillernová, problematika výslechu je natolik interpersonálně složitou situací, jednoznačné návody na jediný optimální postup nemohou existovat. (6 str. 181) Metody jsou tedy obecného charakteru a vždy záleží na jejich individuální aplikaci, přičemž výraznou roli hraje i kvalita aplikace těchto metod OČTŘ. K této tematice potom níže v této práci.

Cílem této kapitoly bylo představit výslech jako komplexní víceborový problém. Chtěla jsem nastínit pohled jednotlivých dominantních vědních oborů v této oblasti, vymezit jejich úlohu a význam a vyjádřit závěr, že ačkoliv jsou uvedené pohledy rozdílné povahy, navzájem se však jejich interpretace a implementace prolínají a doplňují tak významně, že jeden bez druhého neobstojí a až všechny společně dodávají výslechové praxi požadovanou kvalitu.

2. Psychologické metody využívané ve výslechové praxi

I bez dalšího je zřejmé, že způsoby, jak ovlivnit průběh výslechové interakce jsou mnohé. Namátkou lze uvést takové faktory, jako uspořádání účastníků v průběhu výslechu, působení na vyslýchaného vystupováním vyslychajícího a jeho vyjadřováním, řečí těla, tónem hlasu, nebo naopak využití ticha. Podobných možností je celá řada a jsou různé povahy, je tedy nasnadě předejít nežádoucímu zmatení a převzít členění metod ovlivňování od psychologa Jána Gráce, který rozeznává čtyři hlavní metody ovlivňování při výslechové interakci, konkrétně

- a) Demonstrování
- b) Ovlivňování příkladem
- c) Objasňování
- d) Přesvědčování

Výše uvedené metody lze doplnit ještě o metody sugesce a cvičení. Vzhledem k tomu, že během výslechu vyslychající může využít pouze metod, jejichž aplikování není v rozporu se zákonem, jak jsme si již nastínili v předchozí kapitole, použití metod sugesce a cvičení nejsou z tohoto důvodu akceptovatelné, a proto se jimi v této práci nebudu dále zabývat.

To, do jaké míry bude aplikace metod ovlivňování úspěšné, závisí na mnoha faktorech jak na straně vyslychajícího, tak i na straně vyslychaného. Mnohé se odvíjí od přípravy vyslychajícího před samotným úkonem. Zjišťování nejen statistických informací (rodinný stav, zdravotní stav, bydliště, pracovní zařazení apod.), ale i informací vypovídající o dosavadním způsobu života a vztazích vyslychaného s jeho okolím má nemalý vliv jak pro volbu taktiky výslechu, tak i pro volbu vhodné metody ovlivňování. Využití poznatků o osobě vyslychaného během výslechové interakce nám dopomáhá při změně jeho přesvědčení.

Dalším důležitým předpokladem k tomu, aby aplikování metod mohlo být účinné je, aby vyslychající byl schopen vnímat, rozpoznat a porozumět motivům v chování vyslychaného, a to včetně pochopení vztahů motivace k ostatním psychickým jevům, (emocím a kognici) a vhodně v souladu s cílem výslechu na tyto podněty reagovat. (4 str. 48) (8) (9)

Úkolem vyslychajícího je si uvědomit, co je cílem výslechu, kterého chce dosáhnout, a které taktické postupy a metody ovlivňování v závislosti na postavení a motivaci druhé strany výslechu, by bylo vhodné použít.

Každá metoda je odlišná svými požadavky na psychické vlastnosti, kognitivní procesy, zkušenosti nebo na komunikační dovednosti vyslychajícího. Volba té

kteře metody zaleží na konkrétních podmínkách jednotlivých situací a na charakteristice dané metody. Všechny metody nemají stejnou míru aplikovatelnosti. Některé metody jsou specifické, některé všeobecné. Chybné je používat v mezilidské komunikaci pouze jednu metodu ovlivňování, je to stejné, jako kdyby montér při své práci používal pouze jeden nástroj. (8 str. 41)

2.1. Psychologické metody diagnostické

Jde o metody typické vnější pasivitou, nezasahováním s důrazem na využívání vnitřních psychických procesů posuzovatele za účelem získání relevantní informace pomocí poznání osobnosti vyslychaného i jeho postojů, chování a prožívání.

2.1.1. Poznávání osobnosti

Jedním z nezbytných předpokladů pro úspěšné aplikování metod ovlivňování je poznání osobnosti vyslychaného. Je chybné myslet si, že pokud si vyslychající osvojí metody ovlivňování, dojde bez dalšího vždy k pozitivním výsledkům. Aplikování metod ovlivňování bez poznání sebe samého, svých schopností a limitů a bez poznatků o osobnosti vyslychaného je jako házení šipek do terče v naprosté tmě. Z tohoto důvodu se domnívám, že nelze efektivně aplikovat metody ovlivňování bez toho, aby si vyslychající před tím osvojil metody a postupy, které mu umožní osobnost vyslychaného poznat. Nezbyvá než souhlasit s tvrzením L. Čírtkové, která považuje za nutné koncentrovat svou pozornost také na poznání osobnosti, a ve své knize Policejní psychologie píše, že: „Čím přesnější bude popis osobnosti, tím přesnější bude predikce pravděpodobného chování a prožívání.“ Poznání osobnosti vyslychaného umožňuje vyslychajícímu: (9 str. 61)

- a) pochopit jednání, kterého se vyslychaný dopustil v minulosti a do jisté míry predikovat jeho chování do budoucna,
- b) zvolit vhodnou metodu ovlivňování osobnosti.

O poznání osobnosti vyslychaného usilujeme ještě před výslechem. Vyslychající by měl koncentrovat svou aktivitu na získávání a analyzování údajů jak z veřejně dostupných zdrojů, tak i informačních systémů a evidencí Policie a jiných institucí, a dále učinit operativní šetření k osobě vyslychaného v okruhu známých, spolupracovníků i rodinných příslušníků. Blíže tyto okruhy informací specifikuje M. Protivínský, dle kterého by se vyslychající měl soustředit na prostudování: (10) (1 str. 43)

- a) životopisných údajů, mezi které lze zahrnout údaje o sociálním původu, předchozím a současném zaměstnání, trestech, rodinném zázemí apod.,
- b) styky vyslychaného na veřejnosti i v soukromí,
- c) poznatky o charakteru osoby; které faktory se podíleli na utváření jeho charakteru, co je jeho denní náplň, jaký vede způsob života, kterým zálibám se věnuje, k čemu má sklony, jak se projevoval v dřívějších trestních řízeních, dále se zjišťuje pověst osoby jako občana, zda je pravdomluvný, nespěšný či energický, bázlivý, nebojácný, ješitný či skromný apod.,
- d) údaje ze zdravotní dokumentace (lékařské zprávy, chorobopisy apod.),
- e) ostatních materiálů (posudky znalců apod.).

Poznávání osobnosti dle Karla Balcara se skládá ze dvou kroků. V prvním kroku se snažíme o postižení vnějších znaků v podobě kvalitativně a kvantitativně určených údajů. Ve druhém kroku se snažíme vyvodit závěr o vnitřní psychologické skutečnosti. (10 str. 24)

Z čehož vyplývá, že na podkladě chování a projevů vyslychaného (verbální a neverbální), z jeho tělesných znaků (trvalé nebo měnlivé povahy) či povahy jeho sdělení, vyslychající usuzuje na jevy, které jsou jeho přímému objektivnímu pozorování nedostupné. Jedná se o jednotky, v nichž osobnost chápeme. Mezi takové lze například uvést vlastnosti vyslychaného, jeho psychické stavy (zloba, radost, únava, stres) a děje (vnímání, představivost, učení, myšlení); jednotlivé

kvality prožívání, mechanismy osobnostní integrace, jejich vztahy a struktury. (10 str. 24)

Současně je nezbytné upozornit na některá úskalí, mající na procesu poznávání osobnosti vyslýchaného vliv.

Při odhadu osobnosti vyslýchaného, (výskytu a intenzitě osobnostních jednotek) musíme vzít v úvahu také situační vliv (výslechové situace), který může některé vlastnosti vyslýchaného zvýraznit či utlumit. (9 str. 65)

Viditelné chování, projevy či postoje vyslýchaného nejsou při hodnocení osobnosti pro vyslýchajícího relevantními informacemi; mezi vnějšími projevy a vnitřním prožíváním nemusí existovat shoda. V neposlední řadě, do usuzování o celkovém obrazu osobnosti zasahuje selektivnost vnímání a subjektivní hodnocení vyslýchajícího. (4 str. 79)

Poznávání osobnosti ve výslechové interakci se od vědeckého poznávání odlišuje v řadě ohledech. Vědecké poznávání osobnosti je oproti poznávání osobnosti během výslechové interakce založené na značném množství předpokladů a vyžaduje zvláštní měrné nástroje a postupy. (10 str. 22) Naproti tomu k úsudku o osobnosti vyslýchaného, respektive o skutečnostech, které nelze přímo spatřit a o kterých se pouze domníváme, dochází vyslýchající na základě subjektivního hodnocení. Takový způsob poznávání lze označit za orientační odhad osobnosti nep psychologem. (9 str. 63)

K typování osobnosti vyslýchaného využívá vyslýchající tzv. diagnostických metod, které byly pro účely výslechové interakce modifikovány. Mezi tyto metody patří pozorování, dotazování a analýza produktů činnosti. (4 str. 79)

2.1.2. Pozorování

Pozorování a rozhovor patří k nejstarším metodám získávání psychologických poznatků. M. Nakonečný považuje pozorování za vědeckou metodu, která umožňuje popis sledovaného jevu, jeho vývoj, změny a závislost na vnějších

podmínkách. Obecně se k tomuto pojmu vyjadřuje také J. Mervart, který pokládá pozorování za (subjektivní) odraz objektivní reality, který je výběrový, soustředěný, účelový a aktivní. (11 str. 105) (12)

Pro potřeby diplomové práce považuji za nezbytné se krátce zmínit také o základním členění metod pozorování. Metody pozorování můžeme členit dle předmětu, na který se chceme zaměřit své pozorování, a tedy na pozorování introspektivní, zaměřené dovnitř nitra pozorovatele, který tímto provádí tzv. sebereflexi anebo na pozorování extrospektivní, jejímž cílem je pozorování viditelných projevů a chování osob. Extrospektivní metody pak lze dále rozlišovat na metody přímé tzv. zúčastněné pozorování a nepřímé pozorování. U zúčastněného pozorování se pozorovatel přímo pohybuje v čase a prostoru, kde se vyskytují jevy, které pozoruje a je tak jedním z aktérů, stává se součástí těchto jevů. (12 str. 152) Například se může jednat o samotnou výslechovou situaci. U nepřímého pozorování není pozorovatel přímým účastníkem sledované situace prostorově, ale pouze časově. (12 str. 155) Nepřímé pozorování může mít podobu výslechové situace, kdy sledujeme vyslychajícího a vyslychaného přes jednocestné zrcadlo.

Nejen na poli vědeckého bádání ale i v životě každého jedince, patří již od narození pozorování k základnímu a nejvýznamnějšímu pramenu informací a není tomu jinak ani u výslechu. Charakter výslechové situace klade zvýšené nároky na koncentraci vyslychajícího. V ten samý moment musí vyslychající rozdělit svoji pozornost na osobu vyslychaného, tedy na jeho vnější projevy v chování, současně musí upřít svoji pozornost také do svého nitra (sebereflexe), aby se vyvaroval percepčních chyb (např. "halo-efekt"), které mění celkový úsudek na osobnost vyslychaného a také na zaprotokolování výpovědi, která soustředěné pozorování přerušuje, narušuje či odvádí jinam. Během výslechové interakce vyslychající používá psychologických metod, které jsou vzhledem k subjektu - pozorovateli, který je aplikuje (vyslychající - nep psycholog), modifikované. (4 str. 78) I přes přizpůsobení této psychologické metody pro účely výslechové interakce je

nezbytné, aby pozorování bylo objektivní a pozorovatel se vyvaroval chyb, které byly již při studiu této metody objeveny. (13 str. 37)

Dle E. H. Witteho, citovaného v knize M. Nakonečného Sociální psychologie (13 str. 37) je z hlediska předmětu pozorování především nutné si uvědomit, že se pozorováním získává pouze pohled na „povrch chování“ tj. (nikoli na jeho motivy), že toto chování může být víceznačné, že se sledují souvislosti, ale nikoli závislosti, a další. Především je nutná správná identifikace obsahu chování, což nebývá vždy snadné, protože symptomy různých druhů chování se překrývají a týž druh chování, např. úzkostného, se může projevovat odlišnými symptomy. Pozorovatel musí být profesionálně vyškolen.”

Vnějšími projevy chování pozorovanými u vyslychaných osob se rozumí zejména níže uvedené (14 stránky 232 - 235)

- a) **Pohybové znaky chování:** Jde o motorické projevy spojené s vyjadřováním emocí či jiných psychických stavů, konkrétně o soustavu specifických znaků doprovázejících pohyby těla, nebo jeho částí, například rytmika chůze či její rychlost, gestikulace apod., případně typické projevy mimiky obličeje, pohyby očí a očních víček a obočí a další.
- b) **Formální znaky verbálního chování:** Vnější projevy vyjadřování obsahu vědomí verbálními prostředky, tedy forma, jakou jsou vyjadřovány, například intenzita výroků, plynulost a spojitost projevu, tedy schopnost či neschopnost jedince se vyjadřovat bez přerušování, držet se tématu, případně svou řeč dokončit. Sledují se také znaky obsahové kvality spočívající zejména v bohatosti slovní zásoby, spisovnosti projevu, či schopnosti abstrakce.
- c) **Obsahové znaky verbálního chování:** Tím se rozumí verbálně přenášený význam obsažený ve výrociích osob a povaha reakcí na tyto výroky, vše nezbytně zasazené do souvislostí, ve kterých k sociální interakci osob

dochází. Znalost kontextu, ve kterém komunikace probíhá je potom zcela zásadní pro posouzení sledovaného obsahu.

- d) **Úkony, činnosti a akty chování:** Poznávání v tomto případě záleží ve sledování vztahů mezi určitými osobami, místy, časem, věcmi a způsoby chování a jednání osob a jejich příčinné souvislosti.
- e) **Všeobecné znaky prostředí:** Jsou takové charakteristiky prostředí, ve kterém sledované situace probíhají, které popisují jak bezprostřední místo události, tak jeho obecnější umístění v širším okolí (historické centrum města, les apod.). Popis se týká povahy nebo typu místa vyjádřený obecně (hřiště, hotelový pokoj), ale i podrobnějšího výčtu a popisu věcí, vybavení a pod., ale i dalších podmínek, například teploty, světelné situace, či počasí.
- f) **Situační děje:** Rozumí se tím popis změny stavu, ke kterému dochází určitým procesem, určitý vývoj od původního stavu před pozorováním až po stav následný (které je pochopitelně také potřeba znát)

Podle Miovského i Svobody (1989) vymezuje základní okruhy předpokladů kladené na osobnost pozorovatele, které lze pro potřeby této práce analogicky vztáhnout také na osobnost vyslychajícího. Mezi tyto požadavky lze uvést zejména níže uvedené: (12 str. 152)

- a) Požadavek na zdravé a účinné smyslové orgány, mezi které patří nejenom zrak, ale i sluch, čich, chuť nebo hmat.
- b) Vyslychající by měl být schopen koncentrovat svou pozornost a tuto pozornost také vhodně rozdělit mezi více objektů.
- c) Vyslychající by měl být na výslech psychicky připraven; neměl by být unaven, pod vlivem psychoaktivních látek nebo být ovlivněn intenzivními emocemi (vztek) apod.
- d) Měl by být schopen sebereflexe a snažit se o odbourání předsudků, mylných domněnek či zaujatosti.

- e) Schopnost provádět přiměřeně přesné úsudky a odhady, kterých dosáhne zcvikem a zkušenostmi s pozorovanými jevy. Měl by být také obeznámen s různými kulturními i společenskými vlivy, neboť přesnost a adekvátnost některých interpretací se odvíjí od dobré znalosti kontextu.

Pozorování vnějších projevů není vždy jednoduché. Vyslychající se může dopustit chybného úsudku, když považuje určité reakce těla za symptomy typické konkrétnímu emočnímu rozpoložení. Například, když člověk je ve stresu, tak zbledne. Proto se říká, že je bledý jako stěna. Bledost ale může být taktéž zapříčiněna zimou. Organismus člověka se vyrovnává s vnějším teplotním rozdílem tak, že stáhne jemné kožní cévy a krev tak nemůže normálně cirkulovat k povrchu těla, protože se soustřeďuje na zásobování kyslíku a "ohřevu" důležitých orgánů. (7 str. 67) Snižování chybovosti v úsudku lze dosáhnout cíleným systematickým nácvikem, za pomoci kterého jsme schopni dosáhnout výrazného rozdílu v pozorování ve srovnání s necvičeným člověkem. Musíme si však uvědomit, že existují lidé, kteří i přes systematický výcvik nejsou schopni dosáhnout takové úrovně citlivosti a vnímavosti, která je pro pozorování tak nezbytná. (12 str. 143)

Pozorování tedy zdaleka nelze redukovat jen na vnímání, i když právě to je jeho základem. V tom, že pozorování je poznávání skutečnosti na základě jejího smyslového vnímání, je silná stránka této metody, současně to však je i příčinou jejích mezí. Pozorovat lze totiž pouze to, co je dáno hic et nunc, tj. na tomto místě v tomto čase. Nelze pozorovat to, co se nachází mimo vjemové pole pozorovatele nebo co se odehrálo v minulosti. toto omezení na hic et nunc lze překonat především použitím nepřímých metod, ovšem jen za tu cenu, že se musíme spokojit pouze nepřímými informacemi o poznávané skutečnosti." (15 str. 32)

2.1.3. Dotazování

Jak vyplývá z textu uvedeného výše v této diplomové práci, výsledky osob mohou hrát, a zpravidla hrají, při objasňování protiprávního jednání zásadní roli. Význam výsledku roste tím více, čím kvalitnější informace přináší. Důležitou podmínkou

pro úspěch ve výslechové praxi je schopnost porozumět vyslychanému. Prostředkem, jak vyslychanému porozumět je získat o něm psychologicky relevantní informace jak před samotným započítím výslechu, tak i během něj.

Jednou z metod, s jejíž pomocí se takové informace získávají v průběhu výslechu je psychologická metoda dotazování. Jde o postup, kterým se při bezprostředním kontaktu s vyslychaným získává psychologicky relevantní informace o jeho osobnosti, přičemž k získání těchto údajů využívá asymetrického rozhovoru. Uvedená asymetrie spočívá v tom, že ve vzájemném vztahu účastníků výslechové interakce je vyslychající výlučně ten, kdo se ptá a vyslychaný ten, kdo odpovídá. K opačné interakci potom dochází jen velice zřídka, kdy může vyslychající podávat ke svým otázkám objasňující informace.

Takový rozhovor je řazen téměř výlučně na začátek výslechu do úvodní fáze výslechové interakce a bývá zpravidla formalizován a může být realizován formou standardizovanou, polostandardizovanou, případně nestandardizovanou. Standardizovaná forma rozhovoru předpokládá předem stanovené a závazné znění a pořadí otázek i způsob zaznamenání odpovědí na tyto otázky. Z uvedeného potom vyplývá, že postup není pro vyslychajícího náročný na realizaci a odpadájí nepřesnosti při formulaci otázek. Nestandardizovaný rozhovor se vyznačuje tím, že pevně určen je pouze cíl, kterého má dotazování dosáhnout. Znění a pořadí otázek potom určuje vyslychající v závislosti na tom, jak probíhá rozhovor. Polostandardizovaný rozhovor potom zcela zjevně kombinuje dva typy výše uvedené. Dopředu je dán pouze základní postup a vyslychající dle okolností tento základ doplňuje dle svého uvážení. (15 str. 109)

Základním zdrojem informací jsou během dotazování verbální výroky vyslychaného, nicméně vyslychající vnímá také reakce nonverbální a dochází tak k propojení metod dotazování a pozorování, čímž se získávání výše uvedených informací stává efektivnějším, zejména co do kvality získaných údajů. Přestože je dotazování zpravidla uskutečňováno v prvotních fázích výslechové interakce, je na místě zjišťovat psychologicky relevantní údaje o vyslychaném i v pozdějších stádiích výslechu, pokud to situace umožňuje.

Předmětem uvedeného rozhovoru není zjišťování okolností o šetřeném jednání, ale odběr anamnézy vyslychaného, tedy získání údajů zejména o jeho věku, povolání, rodinném stavu, úrovni vzdělání, závadové minulosti, zdraví a rodinných poměrech ve formě objektivně vyjádřených dat, ale i subjektivní hodnotící soudy vyslychaného o těch samých faktorech. Je tedy stejně důležité získat kvantifikovatelný údaj o počtu sourozenců, se kterými vyslychaný sdílí bydlení, jako subjektivní soud o kvalitě vzájemného vztahu s nimi.

Anamnestická data mohou poskytnout důležité údaje, které se týkají osobnosti vyslychaného, zejména takových, ze kterých lze vyvodit závěry o jeho motivaci, hodnotách, zájmech, schopnostech či charakteru. Lze z nich také usuzovat o jeho současném duševním stavu.

Z toho, jak vyslychaný odpovídá, například zda se zdráhá odpovídat, lže či některé okolnosti zamlčuje, vypovídá nepřesně nebo vůbec, může vyslychající usuzovat i na to, jak je vyslychaný ochotný či schopný informace týkající se jeho osoby sdělovat, případně to, jak je vyslychající vyslychaným vnímán.

Přestože obvykle nebývají otázky kladené v dotazovacím rozhovoru pro vyslychaného natolik konfliktní či ohrožující je na místě, aby vyslychající dodržoval některé zásady, které metodu dotazování zefektivní.

Vzhledem k tomu, že vyslychaný jako subjekt výslechové interakce může, ale také nemusí, či dokonce nemůže znát záměr vyslychajícího a může mít pro něj obsah otázky jiný smysl plynoucí z odlišné role ve vzájemném vztahu s vyslychajícím je příhodné vysvětlit, jaký účel mají pokládané otázky zejména ve vztahu k samotnému úkonu a k jeho osobě.

K tomu, aby bylo možno získat co nejspolehlivější data je nutné, aby vyslychaný byl jednak schopen na pokládané otázky odpovídat, ale také aby k tomu byl ochoten. Přestože je výše uvedeno, že se obvykle vyslychaný necítí být v této fázi výslechu ohrožen, přičemž tomu také odpovídá ochota k zodpovídání otázek, je na místě prostředky verbálními i neverbálními podporovat tuto ochotu.

S výše uvedeným odstavcem také souvisí nutnost formulovat své otázky srozumitelně, jednoznačně a přiměřeně schopnostem osoby, která je vyslýchána. Otázky by také neměly mít za cíl druhého dehonestovat či ukojit zvědavost.

Vyslýchající se potom musí snažit vcítit se a vhodně reagovat, když je mu vyslýcháným sdělována citlivá informace o jeho osobě či rodině, blízkých osobách, osobních tragédiích apod. a zároveň neubírat vyslýchanému prostor k vyjádření se k určitým skutečnostem o jeho osobě a životě poskytnou mu možnost takové okolnosti vysvětlit.

Z výše uvedeného potom vyplývá, že je-li vyslýchající schopen správně zhodnotit a interpretovat psychologicky relevantní informace, dojde k poznání osoby vyslýchaného, a to mu umožní vést další výslechovou interakci i další širší vzájemné působení způsobem, který významně může přispět k objasnění vyšetřovaných událostí.

2.1.4. Analýza produktů činnosti vyslýchaného

O významu poznávání osobnosti při výslechu jsem se opakovaně zmínila výše v této diplomové práci, proto není dle mého názoru nutné tento již zdůrazňovat.

Na rozdíl od výše uvedených metod pozorování a dotazování, kterými se potřebné informace získávají v bezprostředním kontaktu s vyslýcháným v průběhu výslechu, psychologická metoda analýzy produktů činnosti vyslýchaného se provádí v přípravné fázi výslechu, tedy ještě před tím, než je započata vlastní bezprostřední interakce s vyslýcháným.

Metoda spočívá v rozboru produktů činnosti vyslýchaného, které vznikly v minulosti, tedy ještě před tím, než došlo k bezprostřední výslechové interakci s osobou. Jedná se o produkty, které vznikly za jiným účelem, než je vlastní realizace výslechu. Předmětem analýzy je jak proces, který ke vzniku produktu vedl, tak konečný výsledek, tedy produkt sám a posuzuje se jeho obsah, účel, příčiny a podmínky jeho vzniku ale i další. Z velké rozmanitosti zkoumaných

produktů plyne i nutnost užívat při jejich rozboru množství vzájemně odlišných metodických postupů.

Předmětem analýzy mohou být veškeré materiální projevy vyslýchaného jako zdroje psychologicky relevantních informací o něm, které lze rozlišovat z různých hledisek, například dle jejich procesní povahy, nebo dle jejich materiální povahy. Takové předměty zpravidla získává vyslychající již před samotným započítím výslechu, nicméně není vyloučeno, že se k nim dostává až v jejich průběhu, kdy mu je poskytné sám vyslýchaný, případně se k němu dostanou nějakým jiným způsobem. Konkrétně se jedná zejména o rozličné písemnosti, předměty, výrobky atd. V obecné rovině tedy můžeme říci, že je taková analýza zaměřena zejména na analýzu dokumentů a analýzu produktů neverbální povahy.

Důležité informace o schopnostech vyslychajícího, jeho zájmech, vztazích, psychických specifikách, jeho vývoji a motivaci získáváme pomocí této metody zprostředkovaně. Právě fakt, že kvalita získaných informací do značné míry závisí na interpretaci předložených produktů, kdy usuzujeme na to, jaký člověk je na základě toho, co vytvořil (4 str. 83) musí (nebo by alespoň měla) vést u vyslychajícího ke zdrženlivosti a využívání těchto poznatků jako podpůrného prostředku, který poskytuje orientační údaje o vyslychaném přičemž jde-li nám o zpřesnění takto získaných údajů, nezbyvá nám nic jiného než tak učinit za pomoci znaleckého zkoumání či odborného vyjádření konzultanta, který tak může získané poznatky verifikovat dalšími metodami.

Produkt, který je určen k uchování, či předání nějaké informace a byl s tímto záměrem vytvořen nazýváme dokument. Existuje mnoho druhů dokumentů, nelze si jej představit pouze jako papír popsany textem, i když i ten může být dokumentem. Za dokument se však považuje i rukopisný text, audiovizuální záznam, film, dokumenty chápeme jako písemné, statistické, obrazové, fonetické apod. Možností, jak množinu typů dokumentů dělit je vícero, ale pro účely této práce je taková systematika nepodstatná.

Co je podstatnější je ten fakt, že obsah dokumentů je vyjádřen více či méně zjevně. Čím je jeho obsah zjevnější, tím více je vhodný pro specifickou metodu obsahové analýzy. Jiné, neverbální produkty činnosti vyslychaného, které vzniknou náhodou či záměrně, jsou podrobovány jiným typům rozborů. Zpravidla nejde o striktně odloučené analýzy samostatných jevů, ale zpravidla jde o překrývající se rozbor složitého dění.

Jako zjednodušující příklad můžeme uvést zkoumání deníkových záznamů vyslychané osoby, které můžeme zkoumat z více hledisek. Takový materiální zdroj důležitých psychologicky relevantních informací můžeme zkoumat z hlediska jeho obsahu, tedy zejména obsahovou analýzou zachyceného textu, znalec provede psychologický rozbor psaného písma (grafologickou expertízu), ale lze zkoumat i jisté neverbální projevy, pokud je například deník veden v určité osobité formě, jeho obal je vyslychaným vyroben, či ozdoben specifickým způsobem, či je specifickým způsobem užíván, tedy například je zjevně více opotřebován papír na některých jeho stranách („oslí uši“, ohyby a provizorní záložky), což může přivést vyslychajícího k poznání o významných událostech v životě vyslychaného apod.

O analýze dokumentů, obsahové analýze a rozboru produktů neverbální povahy lze uvést celou řadu další informací, které by zcela jistě přesáhly rozsah této diplomové práce. Proto jsem uvedla pouze ilustrativní příklad s cílem vymezit význam těchto metod pro poznání psychicky relevantních údajů o osobě vyslychaného.

2.2. Psychologické metody intervenční

2.2.1. Metoda demonstrování

Metoda demonstrování, jako jedna ze čtyř základních metod, kterou lze během výslechové interakce použít, patří mezi metody, která nevyžaduje zvláštní nároky na psychickou stránku člověka. Důležitým předpokladem pro fungování této metody je, aby vyslychaný byl schopen vnímat svými smysly realitu materiálního světa. Vyslychající používá tuto metodu za situace, kdy disponuje dostatkem

důkazních materiálů nebo informací, významných pro objasnění trestného činu. (8 str. 33)

Použití této metody v praxi spočívá v tom, že vyslychající předloží vyslychanému důkazní materiál, který sdělení vyslychaného rozporuje. Může se jednat o nástroj, který byl použit ke spáchání trestného činu, o kterém si vyslychaný myslel, že je dobře uschován nebo o podpisy na smlouvách, fotografie zachycující vyslychaného s pachatelem apod. Smyslem této metody je vyvolat u vyslychaného psychickou kvalitu v podobě zřejmosti. Jinak řečeno, než abychom zdlouhavě argumentovali a snažili se vyslychaného přesvědčit, je mu předložen materiál, který hovoří za vše. O správném okamžiku použití této metody rozhoduje vyslychající na základě svého uvážení a zkušeností. (8 str. 33)

U vyslychaného pak může dojít k náhlé změně emocionálního stavu a rozličným reakcím. Emocionální odezva z předložených informací je tím intenzivnější, čím větší má dle názoru obviněného pro jeho odhalení význam. Čím silnější je stav prožívání u vyslychaného, tím větší strach nebo lítost nad možným odhalením prožívá a tím větší odezvu lze od této metody očekávat. (1 str. 84)

U svědka, který se snažil svou výpověď zastříť podstatné skutečnosti, pak může po exponování důkazu dojít k vyvolání pocitu marnosti a bezvýhodnosti situace, na základě čehož pak může svědek vypovídat o věci úplnou pravdu nebo se uzavřít a odmítnout se k věci dále vyjádřit.

Závěrem k této metodě lze také zmínit, že demonstrování lze využít nejen v situaci, kdy chceme psychický zážitek vyvolat, ale i pokud chceme psychickému zážitku předejít či ho utlumit. V takovém případě se snažíme o eliminaci materiálních podnětů, které by na vyslychaného mohly působit. (8 str. 33)

2.2.2. Objasňování

Ovlivňování objasňováním používá vyslychající tam, kde se snaží změnit chování vyslychaného tím, že mu o věci poskytne vědomostí či názory, na jejichž podkladě si vyslychaný může utvořit názor vlastní. Říkáme, že si může utvořit názor, neboť

respektujeme skutečnost, že vědomost sama o sobě ještě není nejsilnějším ovlivňujícím faktorem. (8 stránky 34 - 35)

Mezi nezbytné předpoklady rozhodující o úspěšnosti této metody lze spatřovat jak na straně vyslychajícího, tak na straně vyslychaného. Vyslychající by měl disponovat validními znalostmi a být schopen je poskytnout vyslychanému ve smysluplné podobě a jazyku. Naproti tomu vyslychaný by měl být schopen pochopit fakta a logické vztahy mezi nimi. „Pochopení je kognitivním procesem, který klade nároky na logiku a vůbec na intelekt vyslychaného - týká se především správnosti jeho myšlení.“ (8 str. 34)

Oproti vzdělávacímu systému, kde získávání vědomostí je přímým a bezprostředním cílem, tak při ovlivňování objasňováním používáme vědomosti za účelem formování vztahu vyslychaného k někomu či něčemu, neboli jinými slovy snažíme se ovlivnit jeho budoucí volbu, výběr nebo preference. (8 str. 34)

Uvedenou metodu lze při výslechové situaci použít pro ilustraci ve chvíli, kdy vyslychaný - podezřelý, u nějž byla provedena domovní prohlídka popírá, že by u něj oběť v minulosti přebývala. Proti tomuto tvrzení vyslychající může argumentovat vědeckými poznatky z oboru mikrobiologie používané při vyhledávání latentních stop a tedy, že při domovní prohlídce byly využity metody, které jsou schopny zviditelnit i zastřené krevní stopy a to za pomoci jevu tzv. chemiluminiscence, kdy místo pravděpodobného výskytu krevních stop se postříká zásaditým roztokem luminolu a doposud neviditelné stopy na bázi chemické reakce uvolní energii ve formě fotonů, které způsobí, že krevní stopy začnou světélkovat na krátkou dobu modře a tudíž je lze opět spatřit pouhým okem. Na uvedeném příkladu se vyslychající opírá o jevy, o jejich existenci či neexistenci, si člověk může z odborné literatury vytvořit přesné a úplné vědomosti a názory.

Při vyslychání svědka s malou motivací vypovídat lze použít tuto metodu v argumentaci tak, že se mu snažíme vysvětlit význam výpovědi nejen pro něj samotného, ale i jaký význam má jeho výpověď pro ostatní účastníky a v konečném důsledku pro objasnění šetřeného skutku.

Jak bylo naznačeno výše, samotné vědomosti nedokáží ovlivnit chování vyslychaného natolik, aby změnil své vnímání či přesvědčení, a proto je důležité tuto metodu také kombinovat i s dalšími metodami, včetně metody přesvědčování.

2.2.3. Ovlivňování příkladem

Ovlivňování příkladem je metodou, jejímž výsledkem je napodobování chování a jednání jiných lidí, případně identifikace s nimi. Jinými slovy, vnímaný úkon druhého člověka je podnětem k jednání, které je stejné nebo alespoň podobné podnětu. Napodobování je psychický mechanismus založený na principu sociálního učení a jeho smysl a účel tkví v tom, že umožňuje jedinci osvojit si množství praktických úkonů, které mu napomohou začlenit se do společnosti a vyrovnat se s ostatními, neboť mnohem častěji se s úspěchem setká ten, kdo činí tak, jako činí ostatní. (8 str. 37)

Jedním z typických příkladů, kde lze napodobování vidět je ve vztahu rodič a dítě. Proces v němž je dítě ovlivněno svými rodiči a osobami nejbližšího okolí probíhá již od raného dětství. Rodič nebo některý ze sourozenců se stane pro dítě vzorem a tomuto vzoru se snaží napodobit. Napodobování se neomezuje pouze na viditelné úkony a činnosti. Dle Z. Heluse, jak uvádí ve své knize Psychologické problémy socializace osobnosti, jedinec může napodobovat jiného nejenom v jeho jednání, ale i v prožívání, stavech či postojích. Napodobování mění svůj charakter, stává se tak to, že zprvu jedinec kopíruje projevy vnějšího světa (řeč, mimika, projevy emocí apod.), poté tyto projevy splynou s vnitřním světem druhé osoby. Ovlivněný jedinec si osvojí postoje, přesvědčení i názory druhé osoby. (8 str. 37)

Napodobování je výběrovým procesem založeným na dobrovolnosti, jinými slovy, člověk se nechává ovlivnit spíše tou osobou, která je pro něj osobně přitažlivá a ke které chová pozitivní vztah. Oproti zbylým metodám ovlivňování, je tato metoda odlišná v tom, že k změnám v chování či prožívání vyslychaného se využívá živého modelu. Přeneseno do výslechové praxe, pokud by vyslychaný choval k vyslychajícímu pozitivní vztah a stal by se pro něj v určitém ohledu živým vzorem, pouhým konstatováním vlastního názoru by vyslychající uměl ovlivnit chování a

prožívání vyslychané osoby. (Taktéž tuto metodu může vyslychající využít i tak, že se vyslychanému zmíní, jak se zachoval člověk, ke kterému vyslychaný vzhlíží. Tento postup však vyžaduje pečlivou před výslechovou přípravu.)

2.2.4. Přesvědčování

Přesvědčování je jednou z metod ovlivňování, jejímž výsledkem je dosažení racionálně emočního ujištění. Jedná se o metodu, která má oproti ostatním metodám ovlivňování širší možnosti, neboť se neomezuje pouze na to, co lze vnímat smysly v přítomném okamžiku, ale tím, co by mohlo nastat. Přesvědčující využívá k přestavbě původních názorů, postojů nebo přesvědčení recipienta jediného nástroje - slov.

Přesvědčování lze dělit podle různých hledisek. Pro přenesení významu o použitelnosti této metody do výslechového prostředí lze uvést, že se nejedná o jednosměrnou metodu, při které se navenek aktivně projevuje jenom přesvědčující - vyslychající, ale o metodu obousměrnou, a tedy, že v určitých momentech se z přesvědčujícího může stát příjemce - vyslychaný a z příjemce přesvědčující. Mezi tím, kdo přesvědčuje a tím, kdo je přesvědčován probíhá vzájemné myšlenkové působení. Dále, že za přesvědčování nepovažujeme pouze interakční proces, uvnitř kterého dochází k vzájemnému působení člověka na člověka, ale může se jednat o proces působení na naše vlastní vědomí za pomoci intenzivního sebesvědčování. Ján Grác v tomto smyslu hovoří o tom, že sebesvědčování je ve smyslu principu zúčastněnosti podmínkou úspěchu při jakémkoliv přesvědčování druhých lidí. (8 str. 42)

Metodu přesvědčování lze nejlépe popsat ve vztahu k metodě objasňování. Při aplikování metody přesvědčování totiž využíváme totožné báze, ze které metoda objasňování čerpá a na které staví. Jedná se o poznatkový a vědomostní fond. Ne vždy však dosáhneme u vyslychaného změny názoru či přesvědčení tím, že mu donekonečna objasňujeme nebo vysvětlujeme podstatu jevu. V podstatě mu tímto pouze odpovídáme na otázku „co to je?“. Pro většinu z nás, ale není problém pochopit všeobecné poznatky. K tomu, abychom ale dokázali přesvědčit

vyslýchaného pouhé poznání jevu často nestačí. Vyslýchanému je zapotřebí poskytnout vždy i takové informace, které mu objasňují smysl nebo účel vysvětlovaného jevu, neboli informace, které odpovídají na otázku „na co to je?“. Je zapotřebí, aby se jednalo o informace formulované z účelového hlediska, tedy takové, které odpovídají na otázku proč je to právě pro vyslýchaného užitečné, jaký to pro něj má význam. Při hledání argumentů, které by pomohly u vyslýchaného změnit jeho vlastní přesvědčení, se především snažíme odhalit psychologické souvislosti mezi důvodem (protože důvod je vlastně motiv) a následkem, které zdůvodňují význam, anebo závažnost přesvědčení. (8 str. 20) Metoda objasňování předpokládá, že vyslýchaný pochopí fakta a logické vztahy mezi nimi. Východiskem metody objasňování je poznatkový argument. Při metodě přesvědčování se ale používá hodnotících argumentů. Vyslýchanému se snažíme předejít možný předobraz budoucnosti jevů a na podkladě vědomostí, se ho snažíme ujistit o jejich platnosti.

Předmětem přesvědčování jsou jevy, o jejichž existenci se musí člověk často jenom ujišťovat, protože jsou subjektivní nebo objektivně nepřístupné úplnému poznání. Jsou to jevy, které se pohybují v mezích pravděpodobnosti nebo neurčitosti. Při přesvědčování vyslýchaného se proto opíráme a stavíme argumentaci na vědomostech, znalostech či názorech vyslýchaného.

Nezbytným předpokladem úspěšnosti této metody lze spatřovat, stejně jako u metody ovlivňování příkladem, v pozitivním vztahu vyslýchaného k vyslychajícím. Vzhledem k tomu, že vyslychající používá zejména hodnotících argumentů, vyžaduje se, aby vyslychaný byl nadán rozumovou a emocionální zralostí.

Podmínkou k tomu, abychom nemohli hovořit o této metodě jako o metodě manipulativní, spatřujeme v aktivní spoluúčasti vyslychaného na procesu přesvědčování. Vyslychaný by pod vlivem verbálního i nonverbálního působení vyslychajícího měl mít možnost se dobrovolně, zainteresovaně a zúčastněně ujišťovat o zdůvodněnosti nějakého stanoviska. (4 str. 88)

Vyslychající by se měl vyvarovat použití jakéhokoliv přímého nebo nepřímého donucování. Musíme si uvědomit, že vzniklé přesvědčení je jedním z nejmocnějších regulátorů uvědomovaného chování a jednání člověka. Vyslychaný musí mít proto vždy dostatek času a prostoru a na základě svého přesvědčení učinit vlastní rozhodnutí. Pokud by se v budoucnosti nepotvrdilo to, co vyslychající tvrdil, nehodnotil by tento výsledek jako nedostatek v intelektuální sféře vyslychajícího, nýbrž ve sféře mravní a cítil by se podveden či oklamán. V tom spočívá i určité omezení metody přesvědčování, protože ne každý se nechá dobrovolně ovlivnit.

Základní principy přesvědčování, znaky přesvědčení

Základní myšlenková východiska, na jejichž zásadě lze metodu přesvědčování definovat a vymezit vůči jiným metodám jsou dobrovolnost, zainteresovanost, účast, ujištění a odůvodněnost.

Dobrovolnost

Dobrovolnost je zásadním principem, který je pro metodu přesvědčování charakteristický. Je zřejmé, že realita prakticky vylučuje zcela svévolné rozhodování. Nicméně přestože je rozhodovací proces vždy více či méně ovlivněn různými vnějšími vlivy, jedinec je schopen určit, do jaké míry je mu rozhodnutí nuceno a do jaké míry se pouze přizpůsobí okolnostem na základě vlastního uvážení, či jedná zcela z vlastní vůle, tedy míru dobrovolnosti svých rozhodnutí.

Je-li osoba vystavena donucování, nelze již hovořit o metodě přesvědčování, neboť se tyto dva postupy vzájemně vylučují a osoby jsou schopné takové postupy rozeznávat. Přesvědčování, jako proces vedoucí k převzetí nějakého názoru přímo vyžaduje, aby tak osoba učinila dobrovolně, přičemž jen tak lze mluvit o přesvědčení, v případě opačném se jedná pouze o přemožení přesvědčovaného "silou", kterou vnímá jako porážku, i když na první pohled předkládaný názor přijímá. Následkem toho má i nadále sklony k revizi svého rozhodnutí a návratu k původnímu přesvědčení.

To platí pro všechny formy donucování, tedy jak pro formy přímého donucení, mezi které lze zařadit zejména zastrašování, výhrůžky, případně tresty, nebo jejich hrozbu, tak pro metody nepřímého donucení, které záleží zejména v takovém jednání, které sice poskytuje osobě zdánlivou možnost svobodné volby, která je však ztížena různými formami psychického nátlaku, jenž bývá umně skryt. Jako příklad lze uvést různé taktiky, které mají za účel osobu v případě odmítnutí předkládaného stanoviska vykreslit jako intelektuálně podřadnou, hloupou, nebo společensky zavrženíhodnou. Dále lze považovat za psychický nátlak i uměle vyvolanou potřebu rozhodovat v časové tísní, případně za podmínek, kdy jsou informace potřebné pro informované rozhodnutí zkreslovány, či zadržovány.

Z výše uvedeného potom vyplývá, že princip dobrovolnosti je zásadní pro vymezení a odlišení metody přesvědčování od metod jiných. Nepřipouští žádné formy donucování a přesvědčovaný by měl dle tohoto principu cítit, že může bez trestu či jiných následků vyvozených přesvědčujícím setrvat na svých postojích. Z toho plyne i určité omezení metody přesvědčování, protože ne každého je možné přesvědčit. Na druhou stranu, pokud již někdo dojde na základě našeho působení k určitému přesvědčení, není pravděpodobné, že jej svévolně bude měnit.

Zainteresovanost

Tento princip vyjadřuje poznání, že přesvědčení jedince není tvořeno pouze tím, čím se na něj působí, ale zejména způsobem, jakým působení přesvědčovaný vnímá a jak jej vnitřně zpracuje a prožívá. Zřejmý je vliv osobních postojů, zájmů a potřeb přesvědčovaného, které tvoří jakýsi jeho osobní vztah k přesvědčení.

Dosáhnout účelu přesvědčování, tedy změny postoje, přesvědčení, či názoru nějaké osoby, obvykle nelze dosáhnout předkládáním obecných informací popisujících podstatu jevů, o kterých jí chceme přesvědčit. Je třeba přinášet i další informace, které pomohou přesvědčovanému nalézt k tématu svůj osobní vztah, tedy činit tak, aby osoba, o jejíž názor nám jde, mohla sama vyvodit v souvislosti se svými očekáváními a potřebami, proč zrovna pro ni je platný tento jinak obecný jev, nebo proč i pro ni platí dané pravidlo, či povinnost a toto přijmout na základě

nově nabytého osobního vztahu k tématu za vlastní, tedy ztotožnit se s ním, což vlastně znamená pochopit nevyhnutelnost a účelnost předkládaného.

Zjednodušeně řečeno, nestačí opakovaně vysvětlovat druhému, jaká pravidla v obecná rovině platí (například procesní pravidla výslechu), ale také jasně zdůvodnit proč zrovna jemu se vyplatí tato pravidla dodržovat, pokud vůbec.

Pokud předkládáme druhé osobě informace popisující logické souvislosti mezi příčinou a následkem, opatřujeme si tím argumenty, které mají potvrdit správnost a pravdivost nějakého poznatku. Tímto způsobem můžeme popsat například co je pravda a co je pravdomluvnost (shoda toho, co říkáme s objektivní skutečností). Chceme-li ale přesvědčit druhého, že je na místě říkat pravdu, samotný popis její podstaty nám nepostačí. Je třeba odhalovat druhému osobní důvody specifické právě pro něj, tedy vnitřní psychologické souvislosti, pohnutky a motivy pro to, aby byl pravdomluvný.

Výše popsaná nutnost potom vychází z toho, že přesvědčení není objektivní pohled na prostor kolem osoby, ale subjektivní pohled na svět na svou pozici v něm. Tento subjektivní pohled vzniká promísením objektivního vnímání prostředí a jeho subjektivní hodnocení. Z toho plyne, že i přesvědčování je do značné míry ovlivněno vnějšími subjektivními vlivy jedince a vnějšími vlivy společnosti. Zatímco cílem poznání je co nejobektivněji popsat jev, hodnocení naopak tento jev podrobuje zkoumání v principu zaujatě, tedy v kontextu určitých vnějších vlivů společenských nebo vnitřních subjektivních. Na výše uvedeném příkladu pravdomlupnosti lze ukázat, že zatímco poznání nám říká, že pravda je shodou toho, co říkáme s objektivní realitou, my hodnotíme pravdu jako něco správného a žádoucího na základě výchovy, vnitřního přesvědčení a společenského schválení.

Závěrem dodávám, že přesvědčení vzniká tehdy, považuje-li to někdo za užitečné pro realizaci svých zájmů (8 str. 21) a je to tím pravděpodobnější, čím větší bude tlak na to učinit rozhodnutí. Tato nutnost dává vzniku přesvědčení určitý vnitřní osobní smysl. Snažím-li se tedy někoho přesvědčit, aby změnil k věci postoj, nebo

nějaký zaujal, snažím se předložit věc tak, aby bylo zřejmé, že změna nebo utvoření požadovaného (nebo i jiného) postoje je v zájmu osoby, kterou se snažím přesvědčit, přičemž se snažím předkládat a zdůraznit takové informace, o kterých je důvodné předpokládat, že jejich zainteresovaným zhodnocením přesvědčovaný akceptuje předkládaný postoj.

Zúčastněnost

Efektivita přesvědčování závisí na vhodné volbě metod, kterými na jedince působíme a na tom a na správném metodickém postupu při zacházení s těmito metodami. Při jakémkoliv ovlivňování však hraje roli nejen výše uvedené, ale i to, jak je osoba, na kterou působíme vnitřně způsobilá přijímat či odmítat vliv, kterým na ní působíme. Všechny typy ovlivňování tedy nakonec závisí na tom, jakou schopnost internalizace (vnitřního osvojení) subjekt má.

Zvnitřnění nějakého vlivu předpokládá účast subjektu i toho, kdo se na něj snaží působit. V případě přesvědčování, či přejímání přesvědčení se u subjektu předpokládá vyšší míra účasti, kdy vnější ovlivňování sám cítí jen jako okolnost procesu, při kterém převážně on sám působením autoregulace stává se příčinou vzniku vlastního přesvědčení.

Vysoká míra účasti subjektu na tvorbě přesvědčení umožňuje využívat již existující postoje, názory a přesvědčení v mysli subjektu k budování nového žádoucího přesvědčení, přičemž staré postoje a přesvědčení mohou tvořit jakýsi základ pro ty nové, ba co víc mohou být i silným argumentem pro přijetí nového přesvědčení, čímž vytváří spojitý přechod od minulých postojů k postojům novým.

Nepřiznáme-li tedy jedinci možnost podílet se na změně svého přesvědčení, ale i na jeho obhajobu a vyjádření, přičemž tento radikálními metodami potlačujeme, zpravidla nejsme schopni jeho postoj výrazně změnit.

Jistota

Znakem přesvědčení je jistota. Je-li někdo o něčem přesvědčen, je si danou věcí jistý. Přesvědčování je potom umocňování subjektivního pocitu jistoty člověka, tedy jeho přesvědčení.

V širším slova smyslu lze chápat výše popsaný pocit jistoty jako všeobecnou lidskou potřebu, která se uplatňuje i při uspokojování vyšších potřeb jako je sounáležitost, ambice, seberealizace, atd. (8 str. 24) Jestliže přistoupíme na myšlenku, že přesvědčení představuje jistotu, po níž člověk touží a stává se jeho potřebou, lze také pohlížet na systém přesvědčení člověka jako na systém jistot. Z tohoto potom plyne citlivost lidí v souvislosti s vlastním přesvědčením a názory, neboť dojde-li ke ztrátě přesvědčení, dochází ke ztrátě jistoty.

Z výše uvedeného potom lze vyvodit, že přesvědčování má své specifické využití zejména tam, kde není snadné si určitá fakta ověřit, tedy v situacích otevřených a neurčitých. Za takové lze považovat zejména případy, kdy člověk musí řešit problémy, ačkoliv nemá k dispozici veškeré potřebné podklady. Tento nedostatek podkladů je potom nucen řešit tím, že se o správném řešení ujišťuje za pomoci odhadu pravděpodobnosti výskytu jevů, chápané ať už z objektivního nebo subjektivního hlediska.

Takové situace potom můžeme rozdělit do tří skupin v závislosti na tom, do jaké míry lze výskyt určitých krů odhadovat. Rozlišujeme tak neurčité situace, ve kterých známe přesnou pravděpodobnost výskytu jevů, dále situace, kdy lze tuto pravděpodobnost odhadnout pouze přibližně a nakonec situace, ve kterých takovou pravděpodobnost určit nelze.

Zjišťováním objektivní pravděpodobnosti výskytu jevů v neurčitých situacích se zabývají rozličné vedení obory, například matematika. Subjektivní odhad pravděpodobností záleží spíše ve spoléhání se na vlastní zkušenost.

Ujištěním se na základě subjektivního odhadu pravděpodobnosti (klidně i s přispěním objektivního) dochází obyčejný člověk k domněnce. Jestliže se taková

domněnka v neurčité situaci ověří a zdůvodní stává se z ní přesvědčení. Takové přesvědčení se však nestává obecně platným, ale váže se ke konkrétní osobě, skupině osob nebo generaci.

Zatímco objektivní zjištění, zůstávají pravdivá bez ohledu na to, jak jsou přijímána generacemi (názory, ignorování, zapomnění), jistota se však s generacemi musí obnovovat, nedá se dobře přenášet. To znamená, že co bylo jednou jisté, může být jindy zpochybnováno, nicméně z objektivního hlediska to nepřestává být pravda.

V praxi tedy můžeme z výše uvedeného vyvodit mimo jiné i závěr, že nelze u druhého předpokládat stejné přesvědčení jako u jiného.

Odůvodněnost

Člověk je přesvědčen pouze o tom, co sám považuje za pravdivé a správné. (8 str. 27) Správnost, tedy shoda něčeho se skutečností lze z pohledu logiky považovat za objektivně poznanou zejména tehdy, existuje-li o ní logický důkaz. V matematice může být takovým důkazem tzv. provedení zkoušky, kdy výpočty ověřujeme určitými specifickými postupy a tím docházíme k objektivnímu poznání, že náš výpočet je správný.

V případě, že nejsme schopni takový důkaz přinést, přichází na řadu pochybnost, domněnka nebo subjektivní přesvědčení o tom, že je něco správně. Jakmile ale takový důkaz opatříme, stává se přesvědčení i domněnky zbytečnými a zanikají. Místo nich zůstává objektivní poznání.

Z uvedeného vyplývá, že nelze-li ověřit momentálně nějakou myšlenku logickými důkazy o její správnosti, nastupují domněnky a přesvědčení.

Připustíme-li, že pravda je shoda toho, co obsahuje naše mysl s tím, co je objektivně dáno, lze dovodit, že všude tam, kde nemůžeme ověřit pravdivost přichází pochybnost, nejistota, domněnky, případně přesvědčení o pravdivosti. Porovnáním naší myšlenky s objektivní skutečností potom dochází k ověření

pravdivosti a již nepotřebné domněnky a přesvědčení zanikají. Dochází k poznání pravdy.

Na první pohled se může zdát, že z výše uvedené logiky plyne to, že čím více má subjekt o správnosti a pravdivosti něčeho důkazů, tím musí být o věci méně přesvědčený, protože přesvědčení nahradí poznání. Nicméně toto zdání klame, Přesvědčení se o něčem totiž nespočívá jen v tom, že osoba pozná objektivně nějaký jev, logickou operací tento jev, hodnotu, nebo myšlenku ověří jako pravdivou nebo správnou. Nedílnou součástí procesu přesvědčování je i hodnocení. Člověku nepostačuje vědět, že něco má nějaké vlastnosti, míry, znění apod. ale hodnotí také do jaké míry je předmět jeho zájmu v souladu s jeho preferencemi, postoji a potřebami. Pojmy správnost a pravdivost v tomto kontextu neukazují pouze na nějaký exaktní údaj o předmětu "zkoumání" vedoucí k jeho poznání, ale zdůvodňují i jeho hodnocení. Posuzování z tohoto hlediska má potom složky psychologické, filozofické a etické. V různých směrech převládá tu názor, že pravda je vždy subjektivní, že pravdou je to, o čem je subjekt přesvědčený jako o pravdě, že se jedná o do značné míry subjektivní stanovisko. Jinde se posuzuje pravdivost a správnost jako dvě odlišné kategorie.

Na druhé straně spektra je potom teorie objektivní pravdy, který je vyjádřen jako množina lidských poznatků nezávislý na pohledu, přáních a vůli člověka. Má být dána povahou a obsahem objektu, kterého se týká, nikoliv interpretací, či názorem na to, jaký je.

Tímto docházíme k závěru, že jak bylo uvedeno na začátku, člověk je přesvědčen o tom, co je pravdivé a správné, jenže to, co je správné a pravdivé se neurčuje pouze gnozeologicky pomocí důkazů a praxe, ale i pomocí etických principů, především mravní vědomí dobra a zla. (8 str. 31)

3. Vybrané jevy ovlivňující průběh výslechové interakce

V následující kapitole se budu věnovat některým vybraným jevům ovlivňujícím průběh výslechové interakce. Prostor jim věnuji, protože mohou mít zásadní omezující vliv na využití psychologických metod a průběh výslechové interakce.

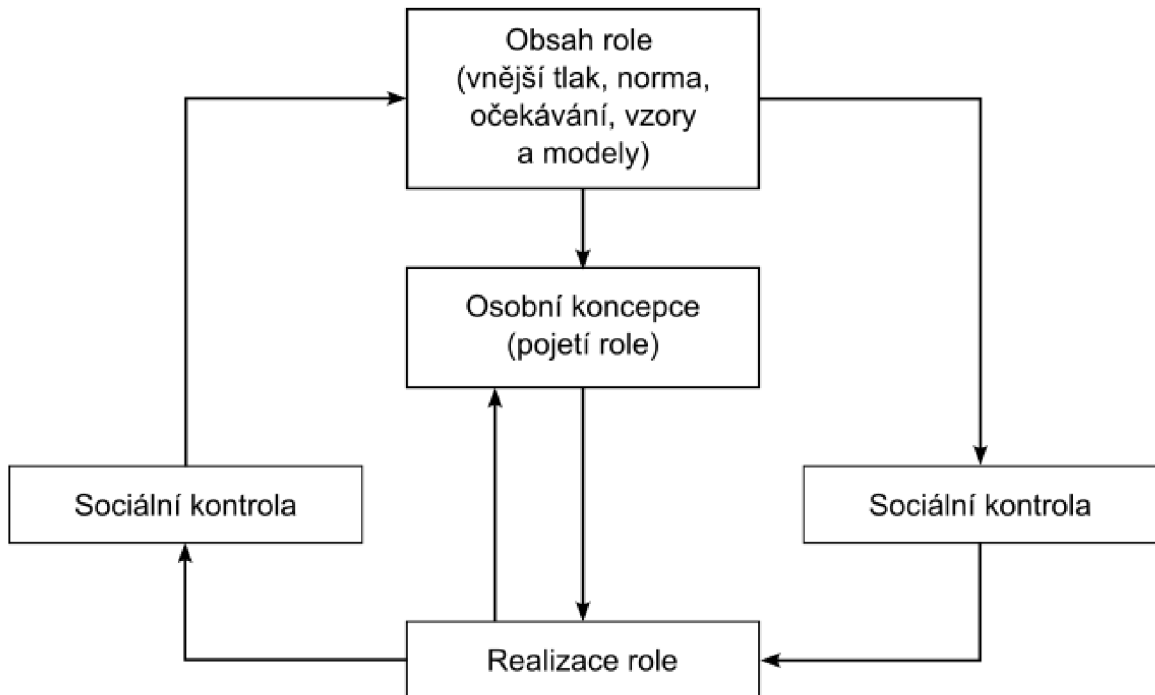
3.1. Role

Policista je dle ustanovení § 158 odst. 3 tr. řádu oprávněn za účelem objasnění a prověření skutečností důvodně nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, opatřit potřebné podklady a požadovat nezbytná vysvětlení od fyzických osob. Jedním z prostředků, kterým lze získat výpověď osoby je výslech.

Z. Vybíral považuje výslech, potažmo interview nebo přijímacího pohovor za jednostranně řízenou dyadickou interakci mimo soukromí. (16 str. 29) Dle J. Spurného se jedná o zvláštní typ sociální situace, která se od jiných komunikačních situací odlišuje například obsahem, předmětem, výsledkem výslechové interakce, psychickou náročností, ale i existencí aktuálních sociálních rolí, vyplývajících z jejich procesního postavení. (4 str. 36) Obě teze mají společného jmenovatele, a tím je existence a působení formální, autoritativní strany, která navozuje mezi účastníky asymetrický vztah.

Jak bylo shora naznačeno, každý z účastníků výslechové interakce zaujímá určitou roli, se kterou jsou spojena očekávání, kterou má většina společnosti spojenou s chováním určité pozice, profese nebo situace. Současně má každý z těchto účastníků vlastní představu o naplnění své role ve vyšetřování, ve smyslu, jak se má chovat a co může očekávat od druhého účastníka. (17 stránky 17 - 18) Uvedená očekávání jsou spojena s procesním postavením účastníků výslechové interakce. Odlišné chování očekáváme od svědka, podezřelého, obviněného nebo od vyšetřovatele.

Naplnění role závisí na podmínkách vyšetřování konkrétního případu i osobnostních vlastnostech jednotlivců, s jejich zkušenostmi s vyšetřováním a dalších okolnostech. Toto naplnění se může v průběhu interakce vyvíjet. (17 stránky 17 - 18) Dynamiku vývoje rolového chování vyjadřuje schéma z knihy Sociální psychologie (1998) od Jaroslava Řezáče (s. 26) a taktéž schéma z knihy

Obrázek 1: Schéma dynamiky rolového chování

Psychologie výslechu od J. Spurného (s. 41 - 42). Uvedené schéma popisuje průběh ztotožňování se s přidělenou rolí.

- Na začátku výslechu je vyslýchaný seznámen s charakterem své role. Vyslýchající mu sdělí jeho práva a povinnosti vyplývající z jeho procesního postavení (svědek, obviněný, poškozený) a v důsledku toho si vyslýchaný vytváří subjektivní koncept své role. Jak by se měl zachovat v průběhu výslechu a jakou bude hrát roli ve vyšetřování.
- Svoji subjektivní představu role se poté snaží realizovat. Vyslýchající svoji přidělenou roli může aktivně či pasivně přijmout nebo odmítnout, neboli se snaží o naplnění či nenaplnění očekávání spojené s rolí. („Budu spolupracovat, v naději, že dostanu nižší trest...“; „Jako obviněný se

odmítám vyjadřovat ke všemu, z čeho mě tady obviňujete...”; „Řeknu jim vše co vím, snad to pomůže...”).

- Ve chvíli, kdy vyslýchaný v interakci s vyslychajícím realizuje svoje pojetí role o sobě samém dochází k odezvě, reakci vyslychajícího, který může toto chování akceptovat nebo mít vůči němu výhrady. Například u svědka, který bez oprávněného důvodu odmítá vypovídat, vyslychající může využít donucovacího opatření pořádkové pokuty (§ 66 tr. ř.) nebo volit smírnou cestu a lépe mu vysvětlit význam jeho svědecké výpovědi z hlediska obecného zájmu.
- Na základě reakce vyslychajícího, která podává vyslychanému korektivní zpětnou vazbu, má vyslychaný možnost modifikovat své pojetí role nebo volit konflikt s okolím.

Během výslechové interakce tak může vzniknout řada momentů, které se odvíjejí od ochoty a schopností obou zúčastněných naplnit svou aktuální roli. Vyslychaný, který se nachází v roli svědka nebo obviněného může být různě motivován ve snaze poskytovat vyslychajícímu relevantní informace k šetřenému skutku. Dle míry ochoty a schopností poskytovat informace a spolupracovat s vyslychajícím, tak dělí J. Spurný vyslychané do čtyř základních kategorií, k nimž také uvádí: (4 str. 64)

a) Vyslychaný je ochoten, ale není schopen naplnit požadavky aktuální role

Jedná se o situace, kdy vyslychaný je pozitivně motivován ve snaze poskytovat relevantní informace, ale z nejrůznějších subjektivních příčin, které působily během prověřovaného jednání nebo které působí během výslechové interakce (např. nervozita) není schopen si přesně vybavit jevy, které během jednání působily, ať již v důsledku toho, že tyto jevy nevnímal, (pozornost byla v inkriminované době v zaměřena jiným směrem) nebo tím, že tyto jevy vnímat nemohl (nacházel se ve stavu snížené přičetnosti).

V praxi se lze setkat se situací, kdy vyslýchaný - poškozený krátce po spáchání trestného činu sice chce vypovídat, ale není schopen. Jeho výpověď je v důsledku vzrušení či rozčilení kusá a nepřesná a není schopen si vybavit a reprodukovat přesné údaje ani průběh události. S přihlédnutím k intrapsychickým procesům kriminalistická taktika doporučuje, aby provedení uceleného výslechu bylo možné přesunout o 2 až 4 dny po inkriminované události. Bezprostředně po trestném činu se doporučuje pokládat takové dotazy na základě kterých bychom byli schopni provést učinit opatření vedoucí k odhalení, zadržení pachatele nebo překažení páchaní dalšího trestného jednání. (1 stránky 55 - 56)

b) Vyslýchaný je ochoten a schopen naplnit požadavky aktuální role

Jedná se o situaci, která je pro vyslychajícího nejvíce příznivá. Situace se ovšem může zkomplikovat ve chvíli, kdy vyslychající zhodnotí snahy vyslychaného k výpovědi jako nedostatečné a svým agresivním či manipulativním stylem jednání vyvolá u vyslychaného pocity nedůvěry, nekompetentnosti a protiagrese. Původní kooperativní postoj vyslychaného se změní na postoj obranný a konfrontační.

c) Vyslýchaný není ochoten ani schopen naplnit požadavky aktuální role

Jedná se o nejproblematictější typ vyslychaného. Příčinou je rolová nekompetentnost vyslychaného, který:

1. není schopen ani ochoten naplnit požadavky aktuální sociální role

Vyslychaný není schopen vypovídat ať už z důvodů psychických stavů, které působily v době jednání pachatele (nevnímal nebo nemohl vnímat) nebo při výslechu (nervozita a stres) a současně není ochoten vypovídat, ať již z důvodu předešlých negativních zkušeností s vyšetřujícím orgánem nebo ze strachu z možných následků pramenící z nepochopení požadavků výslechové situace a jeho aktuální role v ní.

2. není schopen, a proto není ochoten naplnit požadavky aktuální sociální role

Vyslýchaný zaujímá odmítavý postoj a nechce vypovídat, neboť se domnívá, že by to pro něj mělo neblahé následky. (Strach z toho, že se podezřelý dozví ze spisu o tom, že vypovídal).

3. není schopen, protože není ochoten naplnit požadavky aktuální sociální role

Vyslýchaný zaujímá odmítavý postoj jak k výsledku, tak i k vyslychajícím. Příčinou tohoto postoje je averze jak k vyšetřujícím orgánům, právu, systému apod.

d) Vyslýchaný je schopen, ale není ochoten naplnit požadavky aktuální role

Jedná se o situaci, v níž vyslychaný disponuje relevantními informacemi k prověřovanému jednání, ale odmítá je vyslychajícím sdělit. Jedním z mnoha příčin, které stojí za absencí motivace kooperovat s vyslychajícím může být strach z pomsty obviněného, strach z vlastního trestního postihu, strach ze společenského stigmatu nebo odsouzení. Autor knihy Psychologie výsledku J. Spurný spatřuje příčinu odmítavého postoje vyslychaného v jeho kognitivní disonanci. Vyslýchaný uvnitř sebe vnímá napětí mezi dvěma protikladnými, navzájem se vylučujícími obsahy vědomí, které se stávají výraznou hnací (motivační) silou. V konkrétním případě se může jednat o napětí mezi přesvědčením, že by jako slušný občan se měl s policejním orgánem spolupracovat a tím, jaké to pro něj bude mít následky, pokud bude vypovídat. Mezi vnější projevy v chování svědčící o tom, že vyslychaný porovnává pro a proti a snaží se tohoto napětí zbavit je pak patrná například v tom, že vyslychaný se snaží "oslabit subjektivně vytvořenou hrozbu následků", snaží se "bagatelizovat svoje jednání a roli ve spáchaném skutku" a má tendence "přisoudit výsledkové situaci, vyslychajícím, takové vlastnosti a projevy, kterými vnitřně odůvodní a posílí svůj negativní postoj k výsledku."

Vyslychající by měl během výsledkové interakce zaměřit svou pozornost na odhalování příčin v chování a jednání vyslychaného. Ze způsobu přijetí role, která se projevuje v chování a prožívání vyslychaného lze „vyčíst“ na motivy, cíle či postoje vyslychaného a tyto informace lze posléze zakomponovat do volby taktiky

výslechu, tedy zda se bude dále orientovat na posilování schopností nebo zvyšování motivace vypovídat.

3.2. Moc

Moc je všeobecně vnímána jako pojem spojený se schopností jedince či skupiny prosazovat své zájmy i přes odpor druhých. Mít moc, vliv a ovládat druhé je většinou spojené s pocity slasti, síly, nadvlády, prestiže, vyvolání obdivu nebo zvyšování hodnoty sebe samého, neboť mocní jsou ostatními považováni za cennější a obdivovanější než slabí. Dle Nakonečného lze moc vnímat jako přinucení, kterého si je objekt vědom jako tlaku, ale neznamená to implicitně, že je to tlak vyvíjený vždy zcela proti jeho vůli. (18 str. 236)

Člověk vůči druhému může být nadán mocí formální (jako nadřízený s určitou pravomocí) nebo neformální (rodič ve vztahu ke svému dítěti). V obou případech se jedná o vztah, pro který je příznačná závislost objektu moci na jejím subjektu. Tento prvek závislosti je zřejmý i ve vztahu mezi vyslychajícím a vyslychaným. (18 str. 236)

Charakter výslechové interakce je svou povahou konfliktní, každá ze stran má odlišné zájmy a předpokládá se, že jedna nebo druhá strana bude mít nad druhou moc. Vyslychající, který vystupuje z pozici autority a profesionála, zodpovídá za průběh trestního řízení a je vůdčím prvkem vyšetřování, výslechových interakcí a dalších procesních úkonů. K těmto úkonům mu byla přiznána určitá právem podporovaná moc, díky které může jiného omezit na svobodě uvalením vazby, pátrat v okolí dané osoby, získávat informace z různých zdrojů apod. (17 str. 18)

Mimo role vyslychajícího, se kterou je spojena zákonem přiznaná moc, působí v rámci výslechové interakce další činitel, který pomyslně posouvá jazýček vah a určuje, která ze zúčastněných stran bude mít takzvaně "navrch". Jde o informace.

Obecně lze říci, že vyslychaný vyžaduje od vyslychajícího informace týkající se průběhu výslechu, následcích řízení, jeho právech a povinnostech, o shromážděných důkazech apod. Naproti tomu vyslychající se snaží zjistit

informace o průběhu šetřené události, roli vyslychaného a ostatních osob ve věci, o osobě vyslychaného, vztahu k ostatním zúčastněným, jeho rodinné anamnéze apod. (4 str. 38)

V praxi se můžeme setkat také s opačnou situací, kdy vyslychaný je oproti vyslychanému ve výhodě, a to zejména na úplném začátku prověřování nebo při zanedbání přípravy k výslechu, kdy není dostatek relevantních informací. Hovoříme o tzv. důkazní nouzi. Jde o situaci, v níž disponuje větší mocí vyslychaný, který svou moc v určité míře vnímá.

Podle autora McClellanda uvedeného v knize Milana Nakonečného *Motivace lidského chování* (s. 236) se v motivu moci objevují dvě složky, a to pocit síly a sekundárně snaha mocensky jednat. V situaci výslechové interakce jsou při převaze vyslychaného - podezřelého nad vyslychajícím tyto složky dobře viditelné. Vyslychaný - podezřelý vůči vyslychajícím si je své moci vědom a v důsledku toho zaujímá netečný až arogantní postoj a odmítá vypovídat. Je ovšem na vyslychajícím, jak si s touto nastalou situací dokáže poradit.

3.3. Vliv výslechového prostředí

Zákonem není výslovně dáno, kde se v trestním řízení musí provádět výslech. Vzhledem k různorodým okolnostem, za kterých může být výslech realizován, považuji takovou absenci snahy o regulaci za správnou. Na druhou stranu je zřejmé, že pokud je to možné, jeví se jako nejvýhodnější z hlediska efektivity výslechu místo se speciálně upravenými podmínkami, které k takové efektivitě napomáhají. V praxi se zpravidla za takový prostor považuje vhodně upravená výslechová místnost, nicméně je zjevné, že v praxi se nezřídka k využívání takového prostoru nepřistoupí, či jeho využití není z jiných důvodů možné. V této kapitole se zaměříme na vliv výslechového prostředí.

V závislosti na procesních i skutkových okolnostech případu, může se výslechu účastnit kromě vyslychaného a vyslychajícího i další osoby v různém odborném i procesním postavení. Mezi další zúčastněné potom mohou patřit zapisovatelé,

tlumočníci, zákonní zástupci nezletilých, soudní znalec či jiný odborník, případně jiný orgán činný v trestním řízení, který na věci spolupracuje nebo ve věci koná dozor. Bezprostřední prostředí působí na každou z těchto osob. Znalost vlivů prostředí na chování osob při výslechové interakci je vysoce důležitá, protože umožňuje konstruovat taková výslechová prostředí, která tlumí rušivé vlivy působící na účastníky výslechu. Za ideální lze potom považovat stav, kdy jakékoliv vnější projevy vyslychaného nemají spojitost s reakcí na prostředí, zejména v negativní slova smyslu, a jsou spíše reakcí na jiné podněty ve spojitosti s kladenými otázkami a vlastním průběhem výslechu. To umožňuje lépe tyto projevy interpretovat a odpadá nutnost zkreslující vlivy prostředí oddělovat, či překonávat (například rušivé vlivy na soustředění apod.).

Výslechové prostředí lze rozdělit na vnější a vnitřní. Vnějším prostředím rozumíme širší vymezení místa, ve kterém bude výslech realizován. Vnitřním prostředím je myšleno bezprostřední mikroklima, ve kterém se úkon realizuje, například uvnitř výslechové místnosti, kanceláře, případně jiného místa a je charakterizováno vícero faktory, například zařízením, osvětlením, ale i řadou dalších. (5 str. 20)

Vnitřní prostředí má značný psychologický vliv na vyslychaného (ve skutečnosti ovlivňuje všechny účastníky výslechu, nicméně vliv na vyslychaného je pro naši práci zásadní), je tedy zřejmé, že by mělo mít určité žádoucí kvality, které z obecného i individuálního hlediska vyhovuje lidskému organismu. Snažíme se potlačit pocity stísněnosti, úzkosti a omezení, ruch i nervozitu, naopak činíme taková opatření, aby bylo vnitřní prostředí co nejvíce vyrovnané a klidné. Snažíme se také prostor přizpůsobit individuálním potřebám vyslychané osoby. Tyto potřeby potom vyplývají ze znalosti osoby vyslychané, kterou lze získat důkladnou přípravou před výslechem.

Jestliže se v této kapitole snažíme poukázat na to, že vnitřní prostředí by mělo být určitým způsobem uspořádáno, nesmíme opomenout, že toto uspořádání může v některých případech vzbuzovat nechtěné reakce, zejména podezíravost. Jestliže osoby s určitou minulou zkušeností s výslechovou praxí, případně osoby s určitou životní zkušeností, kulturní nebo životní úrovní jsou konfrontovány s námi

upraveným prostředím přímo bez potřebné adaptace, může prostor působit kontraproduktivně. Dalším žádoucím produktem adaptace může být vyvolání určitých reakcí u osoby, například potřeba se určitým způsobem vyjádřit, pronesení zdánlivě nesouvisející poznámky, změna chování apod. Ačkoliv tyto projevy nemají procesní hodnotu, lze na jejich základě pozorovat určité projevy psychologicky významných informací o osobě vyslýchaného, což jak uvádím v jiné části této práce, je pro další průběh výslechu důležité. (5 str. 18)

Prostředí, ve kterém je výslechová interakce realizována působí na vyslýchaného různými způsoby. Vyslýchaný vnímá, jak je prostor osvětlený, jaké pachy vydává, slyší zvuky, chápe barevné řešení interiéru i jeho výzdobu a vybavení. Zatímco na osvětlení nebo barvy v prostředí si zvyká poměrně rychle, detaily vybavení a výzdoba odvádí jeho pozornost výrazně déle. Z toho důvodu by prostředí, ve kterém výslech probíhá neměl být výrazný. Měl by odpovídat kulturní a technické úrovni doby, nicméně prostředí by mělo být do určité míry jednotné, svým způsobem jednoduché, účelné. Přistoupíme-li tedy pozitivně k myšlence potřeby postupné adaptace na výslechové prostředí, snažíme se prostor, ve kterém vyslýchaný čeká na realizaci úkonu zařídit a vybavit minimálně. Navazující prostory užívané pro samotný výslech jsou již zařízené a vybavené bohatěji a s ohledem na účel, ke kterému se užívají.

Výslechové prostředí by nemělo být pro vyslýchaného žádný způsobem odpuzující, naopak je žádoucí dosáhnout při výslechu určité intimity. Tato lze navodit v obecné rovině vhodným zařízením místa, kde se výslech odehrává, jak je již uvedeno výše. Zlepšit výslechové prostředí lze také jeho individuální přizpůsobením. Z hlediska psychologického je poměrně signifikantní ochota vyjít vyslýchanému vstříc v otázkách jeho drobných neřestí. Je tedy na místě, povolit vyslýchanému v odůvodněných případech zapálit si cigaretu, ačkoliv se kouření na pracovišti dnes již zpravidla nepřipouští. V napjaté výslechové situaci však může cigareta kuřáka výrazně uklidnit a kuřácké rituály mohou vyslychajícímu napovědět o aktuálním psychickém stavu vyslýchaného (například třas rukou, nepřesnosti při manipulaci s kuřáckým náčiním apod.). Kouření cigaret

vyslychajícím by mělo v dnešní době být již společensky, právně i kázeňsky nepřipustné, tedy pouze pro ilustraci uvádím, že v případě, že je vyslychán nekuřák, může vnímat kouř jako výrazně dráždivý, narušuje jeho soustředění fyzickou reakcí, ale i psychickou odezvou, kdy se cítí z pozice vyslychajícího přehlížen či dokonce uražen netaktností při už tak náročném úkonu, jakým výslech v trestním řízení bývá. (5 str. 21) Tento poznatek lze dnes snad využít jen tam, kde je výslech realizován v improvizovaném prostředí.

Obdobný postup je potom na místě i v jiných případech, například při nabízení kávy, nebo jiného pohoštění. Zde navíc nabídka pohoštění může pomoci při budování počátečního kontaktu s vyslychaným a překonání určitých charakterových rysů, které by mohly úspěšnému výslechu překážet. Nicméně nelze do takové interakce vyslychaného nutit, mohl by u něj zavládnout pocit, že vyslychaný se tímto způsobem snaží něčeho dosáhnout.

Je zřejmé, že vnitřní výslechové prostředí je utvářeno celou řadou různých faktorů. Jde nejen o objektivní měřitelné nebo definovatelné parametry, jako vhodná teplota, osvětlení, zařízení, stavebně technické řešení prostoru, odhlučnění, dispozice atd. ale i souhrn chování účastníků výslechu potažmo dalších příslušníků OČTŘ, zejména o jejich disciplinovanost a profesionalitu. Technické zabezpečení vstupu do výslechové místnosti u policejního orgánu nedokáže odstranit rušivé chování nedisciplinovaných kolegů, kteří se dobývají do místnosti a snaží si vynutit vstup, prochází místností ze zvědavosti, případně z jiných málo akutních důvodů, čímž celý úkon narušují. Prostedí mohou narušovat i další osoby přítomné při výslechu, tedy zejména advokáti, státní zástupce, soudce, zapisovatelka apod. Z jejich strany potom jde zejména o pozdní příchody a v neposlední řadě o kladení nevhodných otázek v nevhodnou dobu.

Téma je pro rozsah této práce příliš rozsáhlé, aby zde mohlo být podáno vyčerpávajícím způsobem. Je zřejmé, že co platí pro dospělého, neplatí v celé míře pro dítě, také je nasnadě že co platí pro zdravého jedince, nebude beze zbytku platit pro osoby duševně nemocné, nebo postižené. V této kapitole jsem se pokusila alespoň částečně popsat důležitost výslechového prostředí pro zdárný

průběh výslechové interakce, přičemž z výše uvedeného vyplývá i závěr o omezujícím vlivu nevhodného výslechového prostředí na efektivitu metod ovlivňování a naopak.

3.4. Sociální percepce a její chyby

Prostředí, které obklopuje každého z nás je plné nejrůznějších věcí, osob a jevů, které jsme schopni vnímat prostřednictvím smyslových orgánů. Tyto podněty, které působí na naše smysly, nám dávají informace nejen o vnějším světě (barva, chuť), ale i o světě vnitřním (bolest, zadýchání). Skrze tyto podněty se snažíme o rekonstruování reality. Říkáme rekonstruovat, protože nemáme možnost srovnat naši rekonstrukci s realitou. (7 str. 130) K našemu pojetí reality docházíme pouze skrze naše smysly a kognitivní funkce a zde narážíme na úskalí poznání. Ze kterého vyplývá, že tentýž předmět, osobu nebo jev nebudeme schopni vnímat stejně jako například druhá osoba, která se bude nacházet na stejném místě, ve stejném čase a ve stejné situaci jako my. Vždy se v jejím vnímání oproti našemu budou nacházet jemné nuance zapříčiněné nejrůznějšími faktory. Kupříkladu osoba nadaná hudebním sluchem bude mít ze skladby Beethovenovy 5. symfonie odlišný vjem než osoba, které nebude natolik citlivým sluchem obdarovaná. Jinak bude také svět vnímat člověk, který bude barvoslepý apod. Vnímání tudíž závisí jak na povaze vnějšího světa, tak i na povaze jednotlivce. Závěrem tohoto odstavce lze uvést, že tentýž sociální objekt (událost, osoba) je různými lidmi různě vnímání a posuzován.

Jak bylo uvedeno výše, vnímání (percepce) je poznávacím procesem, který využíváme i ve vztahu k poznávání a utváření dojmů o druhých lidech. Vnímání a posuzování člověka člověkem je klíčovým aspektem každé sociální situace. Hledáním odpovědí na otázky, které faktory či procesy se podílí na vytváření a formování celkového dojmu nebo jak lidé zpracovávají informace ve výsledné soudy a úsudky o druhém, je jedním z úkolů sociální psychologie.

H. Boukalová k tomuto dále uvádí, že utváření obrazu o druhém člověku je subjektivní proces, který probíhá na vědomé a neuvědomované úrovni. Výsledný

dojem o druhém člověku tak vzniká bezprostředně a má přetrvávající charakter. Bývá utvořen na základě subjektivních zkušeností a intuitivnímu souzení. (17 str. 221)

Vytváření obrazu o druhém člověku označovala dříve sociální psychologie pod pojmem sociální percepce. Postupem času od tohoto pojmu řada psychologů ustoupila a nahradila tento pojem sociální kognicí (poznávání) neboť došla k závěru, že na vytvoření obrazu člověka se nepodílí pouze vnímání, ale i momenty dalších kognitivních (poznávacích) procesů. Výsledný dojem z druhého člověka (lze extrahovat) tudíž nestavíme pouze na jeho fyzických ale také na jeho psychologických charakteristikách, které byly odvozeny z toho, co bylo před tím vnímáno. (18 str. 81)

Do procesu utváření dojmu z druhých lidí zasahují dle M. Nakonečného, P. F. Secord a C. W. Backman (1964) tři druhy činitelů, mezi které patří (13 str. 84):

- a) množství dosažitelných informací o vnímané osobě,
- b) rozsah interakcí mezi vnímajícím a vnímaným,
- c) "dobře ustanovený vztah" mezi vnímajícím a vnímaným.

Z prvních dvou činitelů tedy vyplývá, že čím déle spolu lidé budou spolupracovat nebo pobývat, tím lépe se budou znát. Třetí činitel však poukazuje na skutečnost, že bez ohledu na délku trvání vztahu a množství informací, které o druhém budeme mít, bude náš celkový dojem o druhém vždy do určité míry zkreslen (př. vliv sympatií či efekt prvního dojmu).

Uvádí se, že k vytvoření představy o tom, jaký „typ“ člověka máme před sebou trvá přibližně dvě minuty. V rámci této doby si o druhém jedinci vytváříme určité intuitivní soudy, které se promítají do našeho výsledného chování. Jeví-li se nám osoba jako příjemná, dobrosrdečná a charakterní, budeme se k ní chovat také příjemně. Naopak, pokud na nás jedinec bude působit arogantním dojmem, naše chování k němu bude odměřené, formální až agresivní.

Na vytváření celkového dojmu se podílí dle J. S. Bruner (1957) a M. Nakonečného tzv. triáda základních percepčních procesů, která se skládá z kategorizace, selekce a inference.

Pro kategorizaci je typické, že při vnímání objektů, ať už se jedná o věci, osoby nebo události dochází k jejich rozřazení do určitých tříd podle shodnosti znaků. Druhé osoby tak můžeme třídit do sociálně psychologických kategorií, jako jsou například důvěryhodnost, společenskost, přístupnost, nepřístupnost apod.

Během tohoto procesu může docházet ke specifickým efektům. Jedná se o tzv. "primacy effect", při kterém první dojmy ovládají do jisté míry pozdější dojmy z téže osoby nebo tzv. „recency-effect", který spočívá v tom, že pokud "zjistíme", že mezi prvními a pozdějšími dojmy jsou rozpory a nesoulad, pozdější dojmy k téže osobě tak mohou korigovat nebo překrýt dojmy původní. (13 str. 82)

Nejznámější percepční chybou ve vnímání a posuzování druhých, která je mezi laickými psychology je rozšířen tzv. „hallo - efekt". Tento efekt způsobuje, že celkový hodnotící pohled na druhého člověka je redukován na hodnocení nějakého většinou výrazného, ale ne moc podstatného znaku osoby. Tento znak dominuje a odpoutává pozornost od dalších charakteristik osoby, čímž vede k zabarvení vnímání osoby. Na další charakteristiky osobnosti je pak nazíráno „skrže" pocit, který nápadný znak vyvolal. Dle M. Nakonečného tento efekt spíše určuje rozvíjení laické psychologie, tj. posuzování vnímané osoby.

K dalším laickým chybám, se kterými se můžeme v sociální percepci osob setkat patří např. „implicitní teorie osobnosti", která spočívá v rozvíjení určité zjištěné vlastnosti do dalších charakteristik. Na základě této teorie, která byla vědecky potvrzena, lze ovlivňovat posouzení druhých osob vůči třetí osobě tím, že jim třetí osobu představíme s nějakou konkrétní vlastností. Pokud již na počátku setkávání se poznávající osobě X zmíníme, že jí bude představena osoba Y, která je velmi „vřelá", bude osoba X osobu Y posuzovat například jako osobu lidštější, rozvážnou apod. Jednoduše řečeno, bude osobu Y hodnotit pozitivněji a

pravděpodobně k ní budeme chovat vřelejší vztah, než když jí bude na počátku představena jako osoba arogantní či problematická.

Dále se můžeme setkat dle J. S. Brunera a R. Taguiri s efektem mírnosti a shovívavosti, který při posuzování druhých osob je velmi zavádějící. Efekt mírnosti a shovívavosti je výsledkem vnímání podobnosti s druhou osobou. K tomuto zdánlivě "nám podobnému" chováme pozitivní emoce a máme tendence jeho negativní projevy přehlížet či podceňovat a kladné vlastnosti přeceňovat.

Selekce spočívá v tom, že z množství podnětů určitého objektu, který na nás působí jsme schopni vybrat pouze některé znaky nebo vlastnosti. Selekcce souvisí se zaměřením, které hraje důležitou roli při určování povahy našeho vnímání. Takovéto zaměření může být ovlivněno řadou faktorů, mezi které C. J. Adcock řadí obeznámenost, novost nebo pudy. Bylo zjištěno, že člověk nejspíše vnímá ty věci, se kterými je nejvíce obeznámen nebo je schopen si vybavit větší lehkostí ty věci, které právě použil. V případě pudů je vnímání člověka orientováno na hypotézy, které přináší uspokojení. (7 str. 161)

Inference spočívá v tom, že do vnímání „vnášíme“ něco, co je mimo smyslová data, co je za smyslovými dojmy. Z chování, vnějšího vzhledu, společenského statusu, či z fyzických znaků vyvozuje na emoční stav, povahové vlastnosti, motivy, schopnosti apod. (13 str. 85)

Vnímání a posuzování druhých osob je záležitostí subjektivního hodnocení a podléhá řadě omylům, které nepodávají vždy zcela spolehlivý obraz o druhé osobě, proto se tato oblast poznání řadí do laické psychologie. Ve výslechové praxi se tak při vnímání a poznávání můžeme setkat s určitými snahami vyslychajícího vysvětlit příčinu chování vyslychaného nebo usuzovat na jeho povahové vlastnosti z vnějších fyzických znaků. Snahu člověka po poznání a porozumění chování druhých zkoumal F. Heider (1958), který ji nazval atribucí příčin. Tento psychologický pojem v podstatě vysvětluje, že lidé mají sklon z pozorovaného chování druhých vysvětlovat jeho příčiny. Vzhledem k tomu, že city a motivy

druhých jsou našemu poznání skryté, vytváříme si o příčinách chování druhých určité úsudky, které jsou zatíženy určitými tendencemi. (13 str. 85)

Dále se při posuzování osob můžeme setkat s psychologickou interpretací fyzických znaků vnímaných osob, dle které mají lidé tendence:

- a) nahlížet na osoby s brýlemi nebo vyšším čelem jako na osoby inteligentnější, spolehlivější nebo čestnější,
- b) pohlížet na starší ženy jako na mateřské,
- c) považovat starší muže oproti mladším vyzrálejšími nebo vzdělanějšími,
- d) přisuzovat lidem s tmavou pletí nepřátelskost a nedostatek smyslu pro humor apod.

Výše uvedeným pojednáním o percepčních chybách jsem chtěla poukázat na skutečnost, že být vyslychajícím vnímání a poznávání osoby vyslychané přináší řadu pro něj podpurných informací, měl by současně mít na paměti, že by se neměl nechávat ovlivnit dojmem o vyslychaném, neboť skutečné a úplné poznání objektivní reality potažmo osobnosti vyslychaného je nám z povahy věci znemožněno.

Význam této problematiky spatřuji nejen v tom, že nabádá vyslychajícího, aby byl při poznávání a utváření úsudků o druhé osobě na pozoru, ale současně také v tom, že přispívá k tomu aby takto získané poznatky byl vyslychající schopen prakticky využít, přičemž důraz kladu zejména na uvědomění, jak důležité a rozhodující je vytvoření prvního dojmu, ale i pochopení pro chování vyslychaného, protože v souvislosti s tím si je třeba uvědomit, že i naše vlastní vzezření, chování či postoje jsou podrobeny soudům a úsudkům, tentokrát na straně vyslychaného.

4. Kazuistiky

V poslední kapitole této diplomové práce si dovoluji uvést dva výsledky, z nichž v jednom jsem figurovala jako vyslychající a ve druhém jako zapisovatelka. Průběhy

obou výsledků byly zaznamenány v audio podobě pouze pro studijní účely a nejsou součástí této práce. Na podkladě získaných materiálů se tak pokusím poukázat na podmínky výslechové interakce, činitele a problematické faktory, které na formování výpovědi vyslychaného působily a jak s těmito faktory, s ohledem na cíl výslechu, se dokázal vyslychající vypořádat.

Vzhledem k tomu, že zhodnocení průběhu výslechu provádí opět subjekt, který byl na výslechu přítomen a který do něj mohl přímo zasahovat, chci uvést, že i úroveň sebekritického hodnocení reflektuje úroveň teoretického poznání.

4.1. Kazuistika č. 1

Dne 12. 07. 2021 byla doručena policejnímu orgánu cestou dožádání od místně odlišného útvaru policie žádost o provedení výslechu dívky, ve věku 17 let, která se pokusila na dětském koňském táboře spáchat sebevraždu spolykáním většího množství léků. Dívka byla vzhledem k umístění dětského tábora převezena do nejbližší fakultní nemocnice na oddělení dětské pohotovosti. V žádosti o provedení výslechu bylo kromě základních informací o prověřované události a kontaktních údajů k poškozené požadováno, aby se poškozená vyjádřila k třem otázkám, a tedy z jakého důvodu chtěla spáchat sebevraždu (motiv), zda jí k jednání přinutila jiná osoba (účast cizí osoby) a kde, případně od koho si léky opatřila.

Výslech poškozené probíhal v odpoledních hodinách ve Fakultní nemocnici Bulovka, Praha na dětském oddělení. V okamžiku příchodu policisty se poškozená nacházela v pokoji společně se svou matkou. Poškozená byla oblečena a připravena na půlhodinovou vycházku. Během výslechu poškozená seděla na posteli čelem k vyslychajícímu, který stál a byl opřen bokem o kuchyňskou linku. Za postelí poškozené, při její pravé ruce stála její matka. Vyslychající tak měl oční kontakt jak s poškozenou, tak i s její matkou.

Vyslychající se při vstupu do pokoje společně s ošetřující sestrou pozdravil a prokázal se odznakem policie. Na začátek si ujasnil, zda přítomná osoba je skutečně poškozená, otázkou: „Vy jste Natálka, chápu to správně?“ Poté

vyslychající přistoupil k otázkám. „Chtěla jsem se zeptat, dostala jsem zprávu, že si měla být na farmě Ř., na koňském táboře... chtěla jsem se zeptat, co se stalo, zda by si mi to všechno pověděla?” Na tuto otázku poškozená uvedla, že mívá úzkosti. Když je mívá, tak podle krizového plánu má doporučené, že má chodit. Z dalšího vyprávění vyplývalo, že se o tento postup snažila i v situaci, kdy na ní úzkosti opět přišly. Ostatní vrstevníci a vedoucí na táboře na to reagovali tak, že jí zastavovali a „vyhrožovali”, že pokud chce odjet domů, tak ať v tom pokračuje. Dále sdělila, že jí vedoucí řekla, ať si jde pro prášek. Vzápětí tuto informaci poupravila a sdělila, že jí to vlastně ani nemusela říkat, že si pro prášek došla sama. Dále doplnila, že si nejprve vzala jeden prášek a poté co odešla za ostatními, zde „nasykala do sebe všechno”. Vyslychající navazuje a ptá se po motivu jednání: „Takže vztek nebo proč si to dala všechno do sebe... proč ne jenom jeden prášek?” Na tuto otázku poškozená odpověděla stejně: „Nejprve jsem si vzala jeden a pak jsem do sebe vysypala všechno.” Svě jednání dále odůvodnila tím, že se v ní míchali emoce a uvnitř ní to „explodovalo”. Následovala otázka vyslychajícího, který se snažil zjistit, co konkrétně poškozenou vedlo k takovému jednání. „Ty poslední dobou něco řešíš?” Poškozená odpovídá: „Ehm.” Vzápětí do její odpovědi vstoupila matka poškozené, která vyslychajícímu vysvětlila, že se její dcera s těmito stavy, kdy se sebe poškozovala, léčila pět týdnů na Psychiatrické klinice v Bohnicích. Poškozená k tomuto doplnila, že chtěla v minulosti spáchat sebevraždu, ale zavolala si záchranku. Vyslychající se snažil zjistit konkrétní důvod, který poškozenou k činu vedl: „Můžu se zeptat, co asi tak za problémy řešíš, jestli to není tajný, jestli něco s klukama.. nebo nejde ti to například u koní, ve škole?” Poškozená opět vysvětlila, co je příčinou jejich stavů a odkazovala se na lékařskou diagnózu, dle které má trpět „poruchou přizpůsobení se”, s tím, že špatně snáší jakoukoliv změnu. Dále se vyslychající snažil ujistit, zda nebylo v konkrétním případě motivem k jednání konflikt s ostatními děvčaty, což bylo ze strany poškozené bez váhání odmítnuto. Dále se vyslychající doptával k tomu, zda se rozhodla si vzít prášky sama a zda věděla, co po nich bude následovat. Poškozená sdělila, že si je chtěla vzít a že věděla, co bude následovat. Dále se vyslychající ptal, zda ji k tomu přinutila jiná osoba. Na

tuto otázku poškozená razantně odpověděla, že nikoliv. K důvodům dále uvedla, že: „Těch je hodně, těch je sakra hodně.“ Odpověď sdělila polohlasně, defenzivním tónem. Od této chvíle se poškozená nechtěla dále ke konkrétním důvodům vyjadřovat. Pozornost upírala k obalu od sušenky, který si žmoulala v ruce a vyslychajícího dále ignorovala. Na pobídku vyslychajícího, aby se pokusila říct alespoň nějaký konkrétní důvod, razantně odpověděla: „Já nechci.“ V tomto okamžiku se vyslychající snažil přijít na důvod jejího odmítavého postoje, doptával se, zda by jí sdělení konkrétního důvodu zase rozrušilo. Poškozená vyslychajícího stále ignorovala a neodpovídala. Vyslychající se pokusil o změnu taktiky výslechu a místo doptávání se snažil poškozené vysvětlit, z jakého důvodu je vyslychána a že její sdělení je pro další prověřování důležité. Tímto postupem se snažil u poškozené vzbudit zájem a dojít ke změně postoje ve snaze nevypovídat. „Bylo by lepší zjistit, co za tím všechno je.“ U poškozené se setkává opět s odmítavým přístupem. Vyslychající se proto rozhodl odpoutat se od „nutnosti a důležitosti“ zjistit požadovanou informaci a s poškozenou obnovuje vztah na příbuzné téma - koně. Poškozená „oživila“, usmívala se a na nové téma reagovala pozitivně. Po určité době, kdy vyslychající vycítil, že se napjatá atmosféra rozplynula, se znovu opatrně zeptal poškozené s tím, že jí již nebude dlouho zdržovat: „Jenom poslední otázka, už tě nebudu dlouho zdržovat ... důvodem, proč si to udělala, jsou nějaké rodinné neshody?“ Poškozená se následně svěřila s tím, že jí vadí, že nemá úplnou rodinu. Vyslychající se snaží vcítit do pocitů poškozené a sděluje: „Musíš být na to úplně sama, vidí.“ Poškozená od tohoto momentu souhlasně přikyvuje a navíc uvádí, že hlavním důvodem je to, se bojí být sama.

Zhodnocení

Výslech s poškozenou trval přibližně 10 min. Pokud bych měla již v úvodu hodnocení uvést, které faktory z mého pohledu působily na formování výpovědi negativně, uvedla bych například nedostatečnou přípravu k výslechu, neznámé prostředí, přítomnost matky u výslechu dcery, nedodržení některých pravidel jednání s lidmi, chybná nonverbální komunikace či věkový rozdíl mezi

vyslýchajícím a vyslýchaným, který se promítal do způsobu komunikace a vzájemnému přístupu.

Všeobecně vzato, cizí prostředí absentuje možnost vyslýchajícího se na výslech předem připravit do takové míry, jako když jej provádí v jemu známém prostředí. Jistota známého prostředí působí na vyslýchajícího uklidňujícím dojmem. Není rušen neznámými podněty a necítí takovou nervozitu. V uvedeném případě však tyto podmínky nebyly naplněny. Z psychologického úhlu pohledu je výslech v nemocničním pokoji nejméně vhodné místo. Jedná se o neadekvátní prostředí s řadou rušivých podnětů (zvědavost spolupacientů o předmět výslechu, obavy, stud vyslýchané osoby apod.) jak pro vyslýchané, tak i pro vyslýchajícího. Prostředí nemocničního pokoje tak mohl být jedním z faktorů, v důsledku kterého vyslýchající „zapomněl“ na ustálený postup, tedy představení a formování psychologického kontaktu s vyslýchaným.

Formování psychologického kontaktu s vyslýchaným a jemu osobou blízkou byl v tomto případě také jeden z klíčových momentů. Vyslýchající v našem případě neprojevil na začátku formování kontaktu o vyslýchané skutečný zájem. Například se nezeptal na jeho zdravotní stav nebo na úroveň poskytované péče. Tímto neuváženým krokem došlo mezi vyslýchajícím a vyslýchaným k vytvoření rigidního vztahu, který zapříčinil neochotu vyslýchané se choulivými informacemi vyslýchajícímu svěřovat. Pro vyslýchanou se od tohoto momentu vyslýchající stal formální úřední osobou, nikoliv „sympatickým důvěrníkem“, kterému by neměla ostych odpovídat na otázky, což je mimo jiné jeden předpokladů, který je pro účinné přesvědčování, jak jsem uvedla v kapitole Přesvědčování, nezbytné.

K dalším faktorům, které podílely na formování výpovědi a které vyslýchající přehlédl, byla přítomnost rodiče. Přítomnost rodiče u výslechu je faktor, který všeobecně ovlivňuje motivaci a chování vyslýchané - mladistvého k výslechu a vyšetřujícímu orgánu. Z tohoto důvodu měl vyslýchající zaměřit svou pozornost nejprve směrem k rodiči a vysvětlit mu důvod své přítomnosti, nutnost a neodkladnost provedení výslechu a až poté navázat kontakt s vyslýchanou. S

rodičem je nezbytné navazovat spíše přátelský vztah, neboť dítě, potažmo mladistvá dokáže vycítit kontakt mezi osobou jemu blízkou a vyslychajícím. Neustále pozoruje, zda rodič do nového prostředí „zapadl“. Tento proces bezděčného zhodnocování vztahu vyslychající - rodič působí a modeluje postoj vyslychané jak k vyslychajcímu, tak i v přístupu a snaze vypovídat. K další eventualitě, nad kterou by se dalo polemizovat, bych navrhovala, aby po úvodním stádiu a po předchozí zdvořilé žádosti rodič z místnosti odešel, a to z toho důvodu, aby se vyslychaná nezdráhala ve svých odpovědích zabřednout do citlivějších oblastí.

Dále lze mezi negativní hlediska zmínit, že vyslychající po celou dobu výslechu oproti vyslychané stál. Svým postojem dával najevo, že je „nadřazen“, což mohlo ve vyslychané vzbuzovat nepříjemný pocit nerovnosti.

Při zhodnocení výslechu z hlediska vývoje a dosažení jeho cíle, lze poukázat na zlomový moment, který nastal ve chvíli, kdy se vyslychající snažil zjistit důvod sebevražedného jednání. Do tohoto okamžiku vyslychaná odpovídala poměrně ochotně a úměrně jejímu věku. Nezdráhala se sdělovat informace, za jiných okolností citlivé povahy, o kterých rodič věděl. Jednalo se například o informace k jejímu zdravotnímu stavu, ambulantnímu léčení a doporučení lékaře, jak se má zachovat v situaci, když bude prožívat úzkostné stavy apod.

Dále lze poukázat na část sdělení, kde popisuje průběh události před tím, než spolyká všechny léky. K tomuto uváděla, že jí všichni „vyhrožovali“. Dle mého názoru, měla tato informace dvě roviny sdělení. V jedné rovině, se tímto snažila vyslychaná sdělit, že se v inkriminované době mohlo jednat o činitele, který se podílel na jejím rozhodnutí si ublížit. Ve druhé rovině, se však dle mého názoru, jednalo o vyjádření potřeby po pozornosti a porozumění, což mohlo být následně vyslychajícím využito k „přiblížení se“ k vyslychané, a to projevem soucitu, pochopení či porozumění.

V následném vývoji výslechu bylo patrné, že se vyslychající snažil opakovaně podobnými otázkami získat informace o příčině jejího sebevražedného jednání,

ale bezúspěšně. Mezi takto zaměřenými otázkami do výpovědi vstoupila i její matka s uvedením, že se její dcera v minulosti léčila na Psychiatrické klinice v Bohnicích. Od této chvíle vyslychaná odpovídá v podobném duchu jako odpověděla její matka a odkazuje se na vyjádření lékařů, kteří považují za příčinu jejich stavů poruchu přizpůsobení se. Na další podobné dotazy vyslychajícího nechce reagovat. Vyslychající proto pozmění taktiku výslechu, odpoutává se od „nutnosti a důležitosti“ zjistit požadovanou informaci a snaží se s poškozenou navázat na téma, které mají obě strany společné - koně. V krátké rozpravě o koních, závodech a jízdách vyslychaná ožila a začala se usmívat. Vyslychající se proto dotázal způsobem, aby bylo zřejmé, že už vyslychanou dlouze “trápit” nebude, což snížilo tenzi po konkrétní odpovědi. Z následné odpovědi vyslychané bylo zřejmé, že se vyslychaná konkrétní odpovědi již nebránila. Odpověděla, že ji trápí, že už nemá úplnou rodinu. Vyslychající se snaží vcítit do pocitů poškozené a vyjadřuje soucit, od tohoto momentu vyslychaná souhlasně pokyvovala a navíc uvedla, že hlavním důvodem bylo to, že se bála být sama.

4.2. Kazuistika č. 2

Dne 13. 11. 2019 jsem byla přítomna jako zapisovatelka u výslechu svědkyně A. B., manželkou recidivisty C. D., který byl v minulosti několikrát odsouzen za trestné činy proti životu a zdraví. Výslech probíhal na základě žádosti vyšetřovatelů slovenské policie, kteří se úkonu taktéž zúčastnili. Ve výslechové místnosti se tak kromě vyslychajícího nacházeli dva vyšetřovatelé ze Slovenské republiky, jeden přísedící policista ze služby kriminální policie a vyšetřování a obhájci obviněných. Svědkyně seděla levým bokem k vyslychajícímu, který po celou dobu výslechu stál vedle zapisovatelky. Po pravém boku vyslychané seděli obhájci, přísedící policista a čelně proti svědkyni v pravém rohu místnosti seděli vyšetřovatelé ze Slovenské republiky.

V úvodní části výslechu vyslychající nejprve ověřoval identifikační a kontaktní údaje svědkyně. Zjišťoval informace o zaměstnavateli, místu zaměstnání a doručovací adresy. Svědkyni dále poučil dle slovenského trestního řádu a

následně dle českého trestního řádu a dotazováním se snažil ubezpečit, zda svědkyně poučení rozumí. Poté svědkyni krátce obeznámil s předmětem výslechu, kdy jí sdělil: „Našli nějaký tělo zavražděného člověka na Slovensku a z toho důvodu požadují výslechy určitých lidí, i vás.“ Na to svědkyně reagovala vyděšeným výrazem a dotazovala se: „Proč zrovna já?“ Odpověděl: „To se dozvíte.“ Na to se svědkyně dotazovala: „Co s tím mám já co společného?“ Vyslýchající se bránil a vysvětloval, že výslech provádí pouze jako úkon pro slovenskou policii. Svědkyně začala být neklidná. Její emoční napětí se projevovalo hlasitým vzdycháním a přeseďáváním na židli. Vyslýchající se dále ptal, zda bude při výslechu požadovat advokáta a zda bude ve věci vypovídat. Svědkyně advokáta nežádala a souhlasila, že ve věci vypovídat bude. Následně se do výslechu zapojili vyšetřovatelé slovenské policie, kteří seznámili svědkyni s okolnostmi prověřované události. K tomuto sdělili: „Na žádost českých kolegů, kteří dokumentovali trestnou činnosti vašeho manžela, jsme i my k němu činili nějaké šetření, díky kterému jsme se dostali k určitým osobám a zjistili jsme, že mohly být v kontaktu s vaším manželem. Nyní jsou tyto osoby neznámé a nebo se hledají. Okolo vašeho manžela jsme konali šetření, na základě kterého jsme zjistili, že se tyto osoby s vaším bývalým manželem skutečně stýkali. Zjistili jsme, že tyto osoby jsou podezřelé ze spáchání trestného činu vraždy. Vzhledem k tomu, že jsme našli na určitém místě tělo, kdy na základě soudního znalce bylo prokázáno, že tato osoba byla zavražděna, jsme k této osobě zjistili, že spolupracovala s vaším bývalým manželem. S touto osobou pokaždé chodil muž, o němž si myslíme, že byste ho mohla poznat, a který je podezřelý z toho, že by to mohl spáchat. (...) Získali jsme další podrobné materiály, že tyto osoby vystupovali jako bílé koně a páchali další trestnou činností. Je velmi důležité, že pokud vám teď řekneme jména nebo vám ukážeme fotky osob, abyste řekla, zda tyto osoby poznáváte. Je to důležité zejména pro vás. Říkám vám to na rovinu, s vaším manželem jsme mluvili. Neví, že tady teď jste. Váš manžel v této chvíli zatím není obviněný. Proč není obviněný, k tomu se dostanu později. V tuto chvíli vám můžeme sdělit víc a to, že jsme našli další čtyři mrtvá těla. Získali jsme další důkazní materiály, že tyto osoby dělali bílé koně a páchali další trestnou činností,

pro osoby, které byste mohla poznat. Je to velmi důležité, co nyní povíte. Jestli se dodatečně zjistí, že některé skutečnosti jsme zamlčela nebo uvedla nepravdu, tak by to mohlo být použito proti vám..” Vyslýchající následně předložil znalecký posudek, který obsahoval fotografie kosterního nálezu zemřelého. K tomuto sdělil, že kosterní nález patří poškozenému, který se jmenoval F.D a dotázal se svědkyně, zda jej zná. Svědkyně rezolutně a krátce odpověděla, že nikoliv. Vyslýchající pokračoval. „Tento zemřelý dlouhodobě spolupracoval s vaším manželem, tudíž byste jej měla znát. (...) Zemřelý byl také v kontaktu ještě s jinou osobou, jménem K.M.” Vyslýchající pohotově odpověděla, že ano, že osobu K. M. zná, ale zemřelého nikoliv. Vyslýchající pohotově zareagoval a snažil se zjistit podrobnější informace, zejména k tomu, jak dlouho se s osobou K. M. zná, jak figuroval ve společnosti jejího bývalého manžela apod. Po získání těchto informací a jejich následnému zaprotokolování, vyslýchající svědkyni sdělil, že jmenovaný K. M. je také podezřelý ze spáchání trestného činu vraždy.

Zhodnocení

Výslech se svědkyní trval 2,5 hod. Pro zhodnocení průběh výslechu a použité taktiky výslechu jsem vybrala pouze jeho úvodní část. Z výše uvedeného je zřejmé, že se už v počáteční etapě výslechu vyslýchající snažil zvýšit u svědkyně emoční napětí tím, že jí neuvedl veškeré informace. Vyslýchaná na začátku výslechu nerozuměla důvodu, pro který byla předvolána. Vyslýchající ji na to krátce odpověděl: „To se dozvíte potom.” Dle následných neverbálních reakcí u vyslýchané bylo zřejmé, že se tohoto účelu dosáhlo. Vyslýchající zvyšoval u svědkyně emoční napětí tím, že jí poskytl zprvu o prověřované věci kusé a neurčité informace. Zdůraznil ovšem, že ve věci policejní orgán disponoval dostatkem informací a důkazů, což mělo za následek vyvolání u vyslýchané pocitu nejistoty. Na závěr vyslýchající motivoval vyslýchanou k výpovědi tím, že jí dával najevo důležitost jejího svědectví a dále apeloval na její svědomí, že pokud by o některé skutečnosti uvedla nepravdu nebo zamlčela podstatné okolnosti, nesla by za tohoto rozhodnutí odpovědnost.

Z mého pohledu hodnotím tento výslech jako velmi kvalitním. Z osoby vyslychajícího vyzařovala přirozená autorita a profesionalita. Vyslychající hovořil směrem k vyslychané po celou dobu klidným a rozvážným tónem hlasu, avšak v momentech, kde potřeboval zdůraznit důležitost sdělení, například upozornit vyslychanou o následcích křivého svědectví, zvolil důraznější tón. Na dotazy nebo neverbální projevy vyslychané reagoval velmi pohotově a přiléhavě okolnostem a jejímu emocionálnímu rozpoložení, což zvyšovalo důvěryhodnost v jeho osobu a věrohodnost jeho sdělení. Vyslychající se taktéž nesnažil vyslychanou „donutit“ k odpovědi, kterou potřeboval. Volil takové pořadí otázek, ze kterých nebylo ihned zřejmé o které informace mu jde. Byl si vědom toho, že se vyslychaná bude zdráhat hovořit o svém manželovi, jako podezřelém z účasti na vraždě nebo o samotném poškozeném. Vzhledem k tomu, že ji vyslychající opakovaně upozornil na to fakt, že pokud bude později zjištěno, že by vyslychaná disponovala informacemi důležitými pro objasnění věci, které chtěla úmyslně zamlčet nebo uvádět nepravdu, mělo by to pro ni negativní dopad. Vyslychaná pravděpodobně pocítila úlevu, když mohla podat informace alespoň k osobě K. M., kterého vyslychající zprvu takticky neoznačil jako osobu podezřelou z trestného činu.

K negativním okolnostem lze dle mého názoru zmínit například to, že výslech svědkyně probíhal za účasti více osob, což ztěžuje vyslychajícímu vytvořit důvěrné prostředí.

Závěr

Kromě obligátního úvodu jsem v této diplomové práci, v první kapitole, popsala různá hlediska na multidisciplinární problematiku výslechu, a to jak z pohledu trestního práva, kriminalistiky, tak i psychologie. V této kapitole jsem si stanovila za cíl popsat různé úhly jednotlivých pohledů a ale i jejich vzájemné překrývání, kdy závěry jednoho oboru ovlivňují praxi oborů ostatních.

Tato kapitola také posloužila k vymezení základních pojmů týkajících se výslechu jako takového a také jako určitý stručný základ, který jsem považovala za nezbytný pro další výstavbu hlavního tématu této práce.

V druhé kapitole, která je nazvána Psychologické metody využívané ve výslechové praxi uvádím jednotlivé důležité poznatky o psychologických metodách užívaných ve výslechové interakci případně v souvislosti s ní. Text věnovaný těmto metodám a dalším souvislostem je strukturován tak, aby dokázal popsat účel a možnosti jednotlivých uvedených metod, ale i faktory, které využívání či efektivitu těchto metod omezují.

Třetí kapitola se zabývá některými dle mého názoru významnými faktory ovlivňující dynamiku výslechové interakce. I zde jsou jednotlivé faktory popisovány tak, aby bylo zřejmé, jakým způsobem interakci ovlivňují a jaký mají vliv na její výsledek.

Ve čtvrté a poslední kapitole jsou uvedeny dva případy výslechu, pomocí kterých se snažím demonstrovat pozitivní i negativní momenty těchto konkrétních výslechových interakcí, přičemž se snažím z teoretických poznatků uvedených v této práci vyvozovat závěry pro tuto konkrétní praxi.

K dalšímu robustnímu výzkumu v této oblasti, například dalšímu sběru kazuistiky jsem vzhledem k rozsahu této práce a značným praktickým omezením organizačního a zákonného charakteru nepřistoupila, nicméně mám za to, že

závěry této práce lze dovést logickými vazbami a úvahami, stejně jako doposud získané zkušenosti z praxe, které teoretické závěry podporují.

Pokud je tedy na místě učinit zde nějaké závěry, uvádím že z poznatků uvedených v první kapitole práce vyplývá zejména to, že určení možností a mezí psychologických metod ve výslechové praxi vyplývá nejen z toho, co je z hlediska psychologie možné, ale i z toho, co je z hlediska práva žádoucí a přípustné a z hlediska kriminalistiky v praxi proveditelné.

Další kapitoly této práce potom krystalizují v komplexní pohled na uvedou problematiku, který spočívá v poznání, že uvedené psychologické metody poskytují OČTŘ teoretické poznatky o uspořádání lidské psychiky, vztazích a o určitých postupech, které mohou vést k dosažení účelu výslechu, tedy získat co nejvíce objektivně relevantních informací o prověřovaném skutku, přípustným způsobem, a to i za předpokladu, že osoby s nimiž je výslech realizován mohou být ve všech psychologicky relevantních aspektech vzájemně odlišné a stejně tak se může lišit jejich postoj k samotnému úkonu či OČTŘ, či dalším účastníkům nebo faktorům. K tomu přispívají zejména tím, že OČTŘ dávají teoretické prostředky, jak zjišťovat psychologicky relevantní informace o osobách ve stádiu před započítím vlastního výslechu, ale i v jeho průběhu. Dále umožňuje vyslychající na základě takto zjištěných informací na osobu přípustným způsobem působit tak, aby zvrátil jeho negativní přesvědčení ve vztahu k výslechu, tedy například rozhodnutí nevypovídat, či při výslechu lhát. V neposlední řadě přináší také postupy, které umožňují posilovat schopnosti vyslychaného, případně jeho motivaci vypovídat.

Na druhou stranu jsou tyto metody náchylné k omezení vlastní efektivity zejména na základě faktorů tzv. vnitřních daných intrapersonálními vlastnostmi osob na výslechu zúčastněných, tedy nejen osoby vyslychaného, ale i osoby vyslychajícího. Svou roli potom hrají i faktory vnější, zejména účinky působení prostředí, ve kterém k interakci dochází, případně dalšími faktory.

Konkrétně to může znamenat to, že jak míra možností, tak míra omezení, které nám nabízí uvedené metody tkví vlastně v osobách, které se výslechová interakce účastní, protože vždy bude v první řadě záležet na tom, jak je z hlediska vyslychajícího ta která metoda vhodně zvolena, přesně aplikována, jak vhodně je zvoleno a sestaveno výslechové prostředí, jak je vyslychající schopen interpretovat poznatky získané pomocí těchto metod, jak je schopen komunikovat, ale i jak je disciplinovaný, zkušený či profesionální apod. Stejně tak je pro škálu možností a míru omezení zásadní osobnost vyslychaného, například jeho momentální psychický stav, vztah k OČTŘ, úroveň kognitivních schopností, a celá řada dalších faktorů.

To, že psychologie učí OČTŘ o podstatě jevů, které během výslechové interakce probíhají, dává jim možnost důkladné retrospekce svých výkonů a chování při výslechu, a to jak z hlediska subjektivního, tak právě v konfrontaci s odbornými poznatky o podstatě výslechových interakcí. Poskytuje tak možnost k dalšímu zlepšování i pro zkušené vyslychající, kteří by jinak byli do určité míry odkázáni pouze na logické závěry "selského rozumu", dlouholetou praxi a její "statistické" zkušenost "co nejlépe funguje". Stejně tak samotná psychologická teorie nemůže nahradit dlouho praxí získané zkušenosti. V případě, že vyslychající propojí své služební zkušenosti a teoretické poznatky psychologie může dosáhnout skutečné efektivity, nicméně toto předpokládá soustavné sebevzdělávání v oboru a pokračující praxi.

Z čehož plyne závěr, že lze rozšířit možnosti, jak redukovat omezení psychologických metod soustavnou odbornou přípravou vyslychajícího v umění komunikace, profesních znalostí v oboru práva a kriminalistiky, zlepšování vlastní etiky při jednání s osobami a prohlubování poznatků psychologie zejména v oblasti výslechových interakcí. V neposlední řadě je na místě prosazovat i zlepšování materiálního zabezpečení v souvislosti s přizpůsobením výslechového prostředí.

Citovaná literatura

1. **Pješčak, Ján.** *Kriminalistika: učebnice pro právnické fakulty.* Praha : Naše vojsko, 1986.
2. **Musil, Jan, Konrád, Zdeněk a Suchánek, Jaroslav.** *Kriminalistika. 2. přeprac. a dopl. vyd.* Praha : Beckovy mezioborové učebnice, 2004. ISBN 80-7179-878-9.
3. **Protivinský, Miroslav a Prerad, Vladimír.** *Taktika výslechu obviněného a svědka v přípravném trestním řízení .* Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1978.
4. **Spurný, Joža.** *Psychologie výslechu.* Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. 978-80-7380-153-3.
5. **Matiášek, Jan, Soukup, Jaroslav a Bárta, Bohumil.** *Psychologické a výslechová praxe.* Praha : Orbis, 1968.
6. **Gillernová, Ilona a Boukalová, Hedvika.** *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie.* Praha : Karolinum, 2006. ISBN: 80-246-1293-3.
7. **Adcock, C.J. a Hejlová, Marie.** *Základy psychologie.* Pyramida. Praha : Orbis, 1959.
8. **Grác, Ján.** *Persuázia: Vplyvňovanie človeka človekom.* Martin : Vydavateľstvo Osveta, n.p. , 1988.
9. **Čírtková, Ludmila.** *Policejní psychologie.* Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. ISBN: 80-86898-73-3.
10. **Balcar, Karel.** *Úvod do studia psychologie osobnosti. 2. oprav. vyd.* Chrudim : Mach, 1991.
11. **Mervart, Josef.** *Základy metodologie vědy: aplikace na ekonomické vědy.* Praha : Svoboda, 1977.
12. **Miovský, Michal.** *Kvalitativní řístup a metody v psychologickém výzkumu.* Praha : Grada, 2006. ISBN: 80-247-1362-4.
13. **Nakonečný, Milan.** *Sociální psychologie.* Praha : Academia, 1999. ISBN: 80-200-0690-7.
14. **Maršálová, Libuša.** *Metodológia a metódy psychologického výskumu : Vysokoškolská učebnica pre filozofické fakulty vysokých škôl.* Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1990. ISBN 80-08-00019-8.
15. **Janoušek, Jaromír.** *Metody sociální psychologie.* Praha : Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1986. ISBN 46-00-38/1.
16. **Vybíral, Zdeněk.** *Psychologie komunikace. Vyd. 2.* Praha : Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-387-1.
17. **Boukalová, Hedvika a Hejlová, Marie.** *Interakce a komunikace ve vyšetřování trestné činnosti z pohledu psychologie.* Praha : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2012. ISBN 978-80-7308-409-7.
18. **Nakonečný, Milan.** *Motivace lidského chování.* Praha : 1996, 1996. ISBN 80-200-0592-7.